

7. వివాహ సంస్కారం

7. వివాహ సంస్కారం

సంస్కార ప్రయోజనం : వివాహం రెండు ఆత్మల పవిత్రబంధం. రెండు ప్రాణులు తమ వేరువేరు అస్తిత్వాలను ముగించుకొని ఒక జంటగా రూపొందుతారు. స్త్రీ, పురుషులిద్దరిలోను భగవంతుడు కొన్ని విశేషతల్ని, కొన్ని లోపాల్ని వుంచాడు. వివాహ కలయికతో ఒకరి లోపాలు మరొకరి విశేషతలతో భర్తీ చేయబడతాయి. దీనితో సమగ్ర వ్యక్తిత్వ నిర్మాణం జరుగుతుంది. అందువలననే వివాహం మానవ జీవితానికి అత్యంత అవసరంగా గుర్తించబడింది. ఒకరికొకరు తమ యోగ్యతల్ని, విశేషతల్ని పంచుకుంటూ ఒక బండికి రెండు చక్రాలా ప్రగతిపథంలో ముందుకు సాగడమే వివాహ ఉద్దేశ్యము. కామకోరికలతో కూడిన దాంపత్య జీవనం అత్యంత తుచ్చమైనదిగా, హేయమయినదిగా పరిగణింపబడుతోంది. రెండు ఆత్మల కలయికతో ఉత్పన్నమయ్యే శక్తిని వారద్దరి లౌకిక, ఆధ్యాత్మిక జీవన వికాసానికి ఉపయోగపడేలా నిర్మించాలి.

వివాహ వ్యవస్థ : ఈరోజు వివాహం కామ కోరికల ప్రధానంగా తయారవుతోంది. రంగు, రూపం, వేష, విన్యాసాల ఆకర్షణకే భార్య భర్తల ఎంపికలో ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడుతోంది. ఈ ప్రవృత్తి చాలా దౌర్భాగ్యమైనది. ఇలాగే అందరూ ఆలోచిస్తూ పోతే దాంపత్యజీవనం శరీర ప్రధానం కావడం వలన వ్యభిచార రూపాన్నే సంతరించుకుంటుంది. పాశ్చాత్య దేశాల స్థితి భారత్ లో కూడ అడుగుపెడుతోంది. శారీరక ఆకర్షణకు ప్రాధాన్యత అధికం కావడం వలన వివాహబంధం త్వరత్వరగా తెగిపోతుంది. ఇప్పుడు భార్య ఎంపికలో శారీరక ఆకర్షణ ప్రాధాన్యత పరంపర నడుస్తోంది. కొద్దిరోజులలోనే ఈ ప్రతిక్రియ భర్త ఎంపికలో కూడా జరుగుతుంది. అప్పుడు అందవికారమైన భర్తలను ఏ భార్య ఇష్టపడదు. వారు దాంపత్య జీవనానికి దూరంగానే వుండవలసి వస్తుంది. రోజురోజుకు పెరిగిపోతున్న ఈ ప్రవృత్తిని ఆపాలి. పూర్వకాలంలో లాగా శారీరక ఆకర్షణకు బదులు సద్గుణాలు, సద్భావనలే వివాహానికి

ఆధారంగా తయారయ్యేలా చూడాలి. శారీరకంగా గాక ఆత్మసౌందర్యాన్ని చూడాలి. తోటివారిలో వున్న లోపాలను ప్రేమ, ఇష్టం, ఆత్మీయత మరియు విశ్వాసంతో సాధ్యమైనంత వరకు తొలగించగలగాలి. తొలగించలేకపోతే అందుకు చింతించకూడదు. ఓర్పును ప్రదర్శించాలి. ఈ రీతి, నీతి మీదనే దాంపత్య జీవన విజయం ఆధారపడి వుంది. కనుక భార్యాభర్తలు ఒకరినొకరు ఆకర్షణ ప్రయోజనాలను ప్రకృతపెట్టి ఆత్మసమర్పణ చేసుకోవడం, సమ్మిళిత శక్తిద్వారా జీవన వికాసానికి బాటలు వేసుకునే విషయాన్ని ఆలోచించాలి.

ఎన్నుకునేముందు ఎదుటివారు యిష్టమా, కాదా ! అనే విషయానికి అవకాశం వుంటుంది. ఏమి చేసినా, వెతికినా, అదంతా వివాహం ముందే పూర్తి కావాలి. వివాహం అయిన తరువాత తప్పు జరిగిందనీ, అందువలననే తోటివారిని ఉపేక్షిస్తున్నామనే మాటలు రాకూడదు. తోటివారిలో ఎటువంటి గుణ దోషాలున్నా వివాహబంధంలో బంధింపబడిన తరువాత కర్తవ్యపాలనగా భావించి అక్కున చేర్చుకోవడం ఏకైక మార్గం. ఇందుకోసమే వివాహసంస్కార పద్ధతి నిర్మించబడింది.

ఇద్దరిలో ఏ ఒక్కరు ఈ కర్తవ్య బంధనాలు వుపేక్షించినా దానిని ఆపేందుకోసమే ఈ ధర్మావ్యానాన్ని సమాజంలోని గౌరవనీయులు, గురుజనులు, కుటుంబ సంబంధీకులు, దేవతల సమక్షంలో చేయాలి. భార్యాభర్తలిద్దరూ గౌరవనీయులైన వ్యక్తుల ముందు తమ నిశ్చయాన్ని, ప్రతిజ్ఞా బంధనాన్ని ప్రకటిస్తారు. ఈ ప్రతిజ్ఞా ఉత్సవమే వివాహ సంస్కారము. ఈ సందర్భంగా వేరు వేరు వ్యక్తిత్వాలను ముగించుకొని ఏకీకరణ ఆత్మీయతను వికసింపజేసుకుంటున్నామనే భావన ఇద్దరి మనసులలో లోతుగా నాటుకుపోవాలి. ఎవరూ ఎవరిమీద అధికారాన్ని చెలాయించకూడదు. తన ఆధీనంలో వున్న బానిసగా భావించి అహంకారాన్ని ప్రదర్శించకూడదు. భాగస్వామికి సౌకర్యంగా వుండే పనులే చేయాలి. ఇద్దరూ తమ యిష్టాలకు, అవసరాలకు ప్రాధాన్యత యివ్వకుండా భాగస్వామి అవసరాలే ముఖ్యంగా భావించి, సేవ, సహకార భావనలు నింపుకోవాలి. సహనం, ఔదార్యం ప్రదర్శించాలి. అప్పుడే గృహస్థరథం సరియైన దారిలో ముందుకు సాగుతుంది.

ఈ సత్యాన్ని హృదయాంతరాళాల్లో ధారణ చేసి, ఇదే రీతి, నీతిని జీవితాంతం పాటించే ప్రతధారణ చేయాలి. ఈ ప్రయోజనం కోసమే ఈ పుణ్యసంస్కారం నిర్వహించబడుతుంది. ఈ విషయాన్ని బాగా అర్థం చేసుకొని స్వీకరించగలిగినపుడే వివాహబంధానికి అంగీకరించాలి. వివాహ సంస్కారానికి ముందు లేదా వేదిక మీద యిద్దరినీ కూర్చోబెట్టి ఈ విషయాలను వాళ్ళకు బాగా అర్థమయ్యేటట్లు చెప్పాలి. వారి అంగీకారాన్ని పొందాలి. ఇద్దరూ ఈ ఆదర్శాలను స్వీకరించడానికి అంగీకరిస్తే వివాహ సంస్కారాన్ని కొనసాగించాలి.

విశేష వ్యవస్థ : వివాహ సంస్కారంలో దేవపూజ, యజ్ఞం మొదలయిన వాటికి కావలసిన ఏర్పాట్లు ముందుగానే చూసుకోవాలి. సామూహిక వివాహాలయితే ప్రతి జంటకు చెందిన ప్రతి వేదిక వద్ద కావలసిన సామాగ్రిని వుంచాలి. కర్మకాండ సరియైన రీతిలో జరగాలి. దీనికోసం అనుభవజ్ఞులైన వ్యక్తిని ప్రతి వేదిక వద్ద నియోగించాలి. ఒకటే వివాహమైతే ఆచార్యుడే అన్నీ స్వయంగా చూసుకోవచ్చు. సాధారణ యజ్ఞ ఏర్పాట్లతో పాటు విశేష కర్మకాండకు కావలసిన సామాగ్రిని ప్రారంభం నుండే దృష్టిలో వుంచుకోవాలి. దానికి సంబంధించిన సూత్రాలు ఇవి :

- ★ వర సంస్కారం కోసం కావలసిన సామాగ్రితో పాటు కాళ్ళు, చేతులు కడిగేటపుడు నీళ్ళు వ్యాపించకుండా వుండడానికి ఒక పళ్ళెము సిద్ధముగా వుంచుకోవాలి. మధుపర్కం త్రాగిన తరువాత చేయి కడుక్కొని దానిని తీసివేయవచ్చు.
- ★ యజ్ఞోపవీతం కోసం పసుపురంగు యజ్ఞోపవీతాలు రెండు.
- ★ వివాహ ప్రకటన కోసం వధూవరులకు చెందిన అన్ని విషయాలను ముందే సేకరించి పెట్టుకోవాలి.
- ★ వస్త్రోపహారం, పుష్పోపహారం కోసం వస్త్రాలు, మాలలు సిద్ధంగా వుంచుకోవాలి.

- ★ కన్యాదానంలో చేతులకు వ్రాసుకోవడానికి పసుపు, ఆటాపిండి ముద్ద (సుమారు పావుకిలో) సిద్ధం చేయాలి.
- ★ గ్రంథిబంధనం కోసం పసుపుకొమ్ము, పుప్పాలు, అక్షతలు, దర్భలు, డబ్బులు.
- ★ శిలారోహణ కోసం సమతలంగా వుండే రాతిశిల.
- ★ హవన సామాగ్రితో పాటు పేలాలు.
- ★ వధూవరుల పదప్రక్షాళన కోసం ఒక తాంబూలం పళ్ళెం.
- ★ వధూవరుల ఆశీర్వచనం కోసం కావలసినన్ని పుష్పాక్షతలు సిద్ధంగా వుంచుకోవాలి.
- ★ ప్రారంభం నుండే వధూవరుల పక్షాల నుండి సాధ్యమైనంత ఎక్కువమంది బంధుమిత్రులు హాజరయ్యేలా వాతావరణం ఏర్పాటు చేయాలి.
- ★ అందరి భావ సంయోగంతో కర్మకాండ ఉద్దేశ్యంతో సృజనాత్మక సహాయం లభిస్తుంది. దీనికోసం వ్యక్తిగతంగా, సామూహికంగా అందరినీ కలిసి ఆహ్వానించాలి.
- ★ వివాహానికి ముందే యజ్ఞోపవీత సంస్కారం జరిగి వుంటుంది. అవివాహితులకు ఒకటి, వివాహితులకు రెండు యజ్ఞోపవీతాలు ధరించే నియమం ఉన్నది.
- ★ యజ్ఞోపవీత సంస్కారం కాకపోతే క్రొత్త యజ్ఞోపవీతం, అయివుంటే ఒకదాని స్థానంలో రెండు యజ్ఞోపవీతాలను విధిగా ధరింపజేయాలి. వివాహసంస్కారానికి అలంకరించుకొని సిద్ధంగా వున్న వరుని వస్త్రం తొలగించి యజ్ఞోపవీతం ధరింపజేయడం అసంబద్ధంగా వుంటుంది. వీలయితే ఏ శుభదినాన వివాహం జరుగుతుందో ఆ రోజు ప్రాతఃకాలాన్నే యజ్ఞోపవీత ధారణ చేయించాలి. ఒకవేళ ఇది సాధ్యం కాకపోతే స్వాగతం తరువాత యజ్ఞోపవీత ధారణ చేయించాలి. దానిని వస్త్రాల మీదనే

ధారణ చేయించాలి. సంస్కారం పూర్తయిన తరువాత లోపలకు వేసుకోవాలి.

- ★ పారివారిక స్థాయిలో వివాహ సంస్కారానికి ముందే ద్వారపూజ ఆచారం వుండవచ్చు. అప్పుడు కోలాహల వాతావరణాన్ని సంస్కారానికి అనుకూలంగా మార్చగలిగితే, స్వాగతం, వస్త్ర మరియు పుష్పోపహార ప్రకరణాలను ఆ సమయంలోనే చేయవచ్చు. విశేష ఆసనంలో కూర్చోబెట్టి వరసంస్కారం చేయాలి. తరువాత కన్యను పిలిపించి పరస్పర వస్త్ర మరియు పుష్పోపహారాలను పూర్తి చేయాలి. ఆచారంగా యిచ్చే అభినందన పత్రం మొదలయిన వాటిని ఆ సమయంలోనే యివ్వవచ్చు. ఈ కర్మకాండ ముందు యివ్వబడింది.
- ★ పరివారిక స్థాయిలో జరిగే వివాహ సంస్కారంలో వధూవరుల ఇరుపక్షాల వారు ఏవో లౌకిక పద్ధతులను అడుగుతూ వుంటారు. అటువంటి వాటిని ముందుగానే నోట్ చేసుకొని దగ్గర పెట్టుకోవాలి. కర్మకాండ ముఖ్య విధానంలో వాటిని సమయానుకూలంగా జోడిస్తూ వుండాలి. పారివారిక స్థాయి వివాహాలలో వరేచ్చా, తిలకం (నిశ్చయ తాంబూలాలు), పసుపు ధారణ చేయడం మరియు ద్వారపూజ మొదలయినవి వుంటాయి. వాటిని సంక్షిప్తంగా యిస్తున్నాము. కాబట్టి సమయానుకూలంగా వాటిని నిర్వహించవచ్చు.

పూర్వవిధానము

వర-వరణ (తిలకం)

వివాహానికి ముందు సంక్షిప్త తిలకధారణ - వరుడు తూర్పువైపు ముఖంతో కూర్చోవాలి. తిలకం దిద్దేవారు పశ్చిమాభిముఖులై కూర్చోవాలి. మంగళాచరణం, షట్కర్మలు, తిలకం, రక్షాసూత్రం, కలశపూజ, గురువందనా, గౌరీ-గణేష్ పూజ, సర్వదేవ నమస్కారం, స్వస్తివాచనం మొదలైనవి పూర్తయిన తరువాత కన్యాదాత వరుని యథోచితంగా స్వాగతించి, సత్కారం (కాళ్ళు కడగడం, ఆచమనం

చేయించడం, పసుపుతో తిలకం దిద్ది అక్షతలు అంటించడం) చేయాలి. తరువాత వరునికి ప్రదానం చేసే సమస్త సామాగ్రి (పళ్ళెము, పూలు, పళ్ళు, డబ్బు, వస్త్రాలు మొదలయినవి) క్రింది సంకల్ప మంత్రం చెబుతూ కన్యాదాత వరునికి ప్రదానం చేయాలి.

గురు వందనా

గురువు ఒక వ్యక్తి కాదు. ఈశ్వరుని దివ్యచేతనా ప్రవాహంలోని ఒక అంశ. పరీక్ష పెట్టి పాస్ లేదా ఫెయిల్ చేయించేవారు, దగ్గర కూర్చోబెట్టుకొని చదివించేవారు ఇద్దరూ బోధకులే. నియమ వ్యవస్థను అనుశాసన వ్యవస్థను తయారుచేసి, దాని ఫలితాన్నిచ్చే చైతన్యం యొక్క ఒక అంశ - ఈశ్వరుడు. రెండవ అంశ అనుశాసన - మర్యాదలను నేర్పి, మార్గం చూపించే గురువు.

||౯|| ఉత్తరమునకుఁ జూచి గురుఁడనుచు

చైతన్య స్వరూపమైన గురువుకి వందనం చేసి ఆ అనుశాసనాలను తనలో ధారణ చేయాలి. గురువుకి ఉపకరణంగా తయారు కావడం కోసం భావపూర్వక ఆవాహన చేయాలి. అప్పుడు మన వృత్తులు, శక్తులు ఆయనకు అనుగుణంగా పనిచేసి, ఆ సనాతన గౌరవాన్ని రక్షిస్తాయి. చేతులు జొడించి క్రింది గురు-వందనా మంత్రాన్ని లేదా అన్ని వందనలు భావపూర్వకంగా చెప్పాలి.

**ఓం బ్రహ్మానందం పరమ సుఖదం కేవలం జ్ఞానమూర్తిం,
ద్వందాతీతం గగనసదృశం తత్పమాస్వాదిలక్ష్మమ్ |
ఏకం నిత్యం విమలమచలం సర్వభీ-సాక్షిభూతం,
భావాతీతం త్రిగుణరహితం సద్గురుం తం నమామి ||1||**

గు.గీ.67

**అఖండానందబోధాయ శిష్యసంతాపహారిణే
సచ్చిదానందరూపాయ తస్మై శ్రీ గురవే నమః ||2||**

సరస్వతీ వందనా

సరస్వతీ దేవి వాగ్దేవి. కర్మకాండలో వాణిని ప్రయోగించాలి. వాణి సంస్కారవంతంగా వుండకపోతే, దానిలో ప్రభావం ఉత్పన్నం కాదు. చెప్పే మంత్రాలు మాటలుగానే మిగిలిపోకూడదు. మంత్రాలుగా కావాలి. చెప్పిన పదాలు అంతఃకరణాన్ని ప్రభావితం చేసే యోగ్యతను పొందుగాక. ఈ భావనతో సరస్వతీ మాతకు భావపూర్వకంగా వందనం చేయాలి.

ఓం లక్ష్మీర్షేధా ధర్మాపుష్టిః, గౌరీ తుష్టిః ప్రభాధృతిః

ఏతాభిః పాహి తనుభిః, అష్టాభిర్మాం సరస్వతీ ||1||

సర్వత్యై నమో నిత్యం, భద్రకాల్పై నమో నమః

వేద వేదాంతవేదాభ్య, విద్యాస్థానేభ్య ఏవ చ ||2||

మాతస్త్రీయపదపంకజ-భక్తియుక్తా

యే త్వాం భజన్తి నిఖిలానపరాన్విహాయ

తే నిర్జరత్వమిహ యాన్తి కలేవరేణ

భావహ్నివాయుగగనాంబువినిర్మితేన ||3||

వ్యాస వందనా

వ్యాసపీఠం మీద కూర్చొని కర్మకాండ నిర్వహించే బాధ్యతను స్వీకరించి, అందుకు అనుగుణంగా అంతఃకరణం, బుద్ధి, మనస్సు, వాణి మొదలయినవన్నీ తయారుకావాలనే యోచన, దానిని నిర్వహించగలిగే ప్రయత్నాన్ని పూర్తి బాధ్యతతో చేసే సంకల్పాన్ని ప్రకటించే భావనతో వ్యాసవందన ఒకటి రెండు శ్లోకాలు చెప్పాలి.

ఓం వ్యాసాయ విష్ణురూపాయ, వ్యాసరూపాయ విష్ణవే |

నమో వై బ్రహ్మనిధయే, వాసిష్ఠాయ నమో నమః ||1||

నమోస్తుతే వ్యాస విశాలబుద్ధే,

పుల్లారవిందాయతపతనత్రే |

యేన త్వయా భారతతైలపూర్ణః,

ప్రజ్వలితో జ్ఞానమయః ప్రథిపః || -- బ.పు. 245.7.11

ఈ కృత్యాలన్నీ ఆచార్య - సంచాలకుని స్వయం సంస్కరణ కోసం ఉద్దేశించబడినవి. వీటిని ఎంత ప్రగాఢ శ్రద్ధతో చేస్తే, దివ్య ప్రవాహాల సాంగత్యం అంత ఎక్కువగా వుంటుంది.

సాధనాది పవిత్రీకరణమ్

సత్కార్యాలు - శ్రేష్ఠ ఉద్దేశ్యాల కోసం సాధనాలు కూడ సాధ్యమైనంత పవిత్రంగా వుండాలి. యజ్ఞము, సంస్కారాలు మొదలయిన కార్యాలలో ఉపయోగించే సాధన, సామాగ్రిలో కూడ దేవత్వ సంస్కారాలను జాగ్రతం చేయాలి. పండు కోయాలంటే చాకువి కడిగి, తుడవవలసి వుంటుంది. ఆపరేషన్ చేసే చాకులు, కత్తులను ఆవిరిలో తాపక్రమంలో సంస్కరించి అధృశ్య విషాణువుల నుండి విముక్తి చేస్తారు. కర్మకాండలో ఉపయోగించబడే ఉపకరణాలు, సాధనాలలో వున్న అశుభ సంస్కారాలను మంత్రశక్తితో తొలగించాలి.

పరిస్థితులను అనుసరించి ఒకరు లేదా ఎక్కువమంది స్వయం సేవకులు జల కలశాలను తీసుకొని నిలబడాలి. మంత్ర పఠనంతో పాటు ఆకులు, దర్భలు లేదా పుష్పాలతో అన్ని ఉపకరణాలు, సాధనాల మీద నీళ్ళు చల్లాలి. సమిధలు, పాత్రలు, హవన సామాగ్రి మొదలయిన వాటన్నింటి మీద నీళ్ళు చల్లాలి. భావ పూర్వక ఆవాహన మరియు మంత్రశక్తి ప్రభావంతో వాటిలో చెడు సంస్కారాల వలాయనం, మంచి సంస్కారాల స్థాపన జరుగుతున్నదని భావన చేయాలి.

ఓం పునాతి తే పరిస్తత గ్వంగ్ సోమ గ్వంగ్ సూర్యస్య

దుహితా | వారేణ శశ్వతా తనా || - 19/4

ఓం పునస్తు మా దేవజనాః, పునంతు మనసా ధియః |

పునంతు విశ్వా భూతాని, జాతవేదః పునీహి మా || - 19/39

ఓం యత్రే పవిత్రయర్చిషి అగ్నే వితతమస్తరా |

బ్రహ్మ తేన పునాతు మా || - 19/41

ఓం పవమానః సో అద్య నః, పవిత్రేణ విచర్షణిః

యః పోతా స పునాతు మా || - 19/42

ఓం ఉభాభ్యాం దేవ సవితః, పవిత్రేణ సవేన చ |

మాం పునీహి విశ్వతః || - 19/43

ఈ కార్యక్రమం యజ్ఞములు, సంస్కారాలు, భూమి పూజ, ప్రాణప్రతిష్ఠ, పర్వపండుగలు మొదలయిన అన్ని కార్యక్రమాలలోను చేయాలి.

★★★

ధూపపూజానామకాండములోని 19వ అధ్యాయము || 3 ||

పవిత్రీకరణమ్

దైవీ ఉద్దేశ్యాల పూర్తికి మనిషి స్వయంగా దేవత్వాన్ని ధారణ చేయాలి. దేవశక్తులు పవిత్రతా ప్రియులు. శారీరకంగా, మానసికంగా మరియు ఆచరణ, వ్యావహారికంగా పవిత్రంగా వుండే వారంటేనే వారికి ప్రియం. కాబట్టి యజ్ఞం లాంటి దేవ ప్రయోజనాలలో లగ్నమయ్యేటపుడు శరీరాన్ని మనసుని పవిత్రంగా చేసుకోవాలి. పవిత్రతను భావించాలి. భావపూర్వక ఆవాహనతో సూక్ష్మశక్తులు మన మీద పవిత్రతను వర్షింపజేస్తున్నాయని, దానిని ధారణ చేస్తున్నామని భావన చేయాలి.

ఎడమ చేతిలో నీళ్ళు తీసుకొని కుడిచేతితో మూసి వుంచాలి. మంత్రోచ్ఛారణ తరువాత ఆ జలాన్ని శిరస్సు మీద, శరీరం మీద చల్లుకోవాలి.

ఓం అపవిత్రః పవిత్రో వా, సర్వావస్థాం గతోఽపి వా |
 యః స్మరేత్పుండరీకాక్షం, స బాహ్యభ్యంతరః శుభః ||
 ఓం పునాతు పుండరీకాక్షః, పునాతు పుండరీకాక్షః, పునాతు |

- వా.పు. 33.6

ఆచమనమ్

వాణి, మనస్సు మరియు అంతఃకరణాల శుద్ధికి మూడుసార్లు ఆచమనం చెయ్యాలి. మంత్రపూరిత జలంతో మూడింటికి భావస్నానం చేయించాలి. కార్యక్రమ సందర్భంగాను మరియు భవిష్యత్తులోను మూడింటిని అత్యధిక సమర్థవంతంగా, ప్రామాణికంగా తయారుచేసి సంకల్పాన్ని చేయాలి. ప్రతి మంత్రంతో స్వాహా చెప్పినపుడు ఒక ఆచమనం చేయాలి.

ఓం అమృతోపస్తరణమసి స్వాహా || 1 ||
 ఓం అమృతాపిధానమసి స్వాహా || 2 ||
 ఓం సత్యం యశః శ్రీర్షయి, శ్రీః శ్రయతాం స్వాహా || 3 ||

- ఆశ్వలాయన గృహ్యసూత్రం 1.24 మా.గృ.సూ. 1.9

శిఖావందనం

శిఖ భారతీయ ధర్మధ్వజం. ప్రతి భారతీయ సంస్కృతి ప్రేమికుడు తన శిరస్సు రూపంలోని కోటపై దీనిని ఎగురవేయాలి. దీనిని గాయత్రికి ప్రతీకగా కూడ భావిస్తారు. మస్తీష్కం సద్విచారాలకు కేంద్రం. అందులో దేవభావనలే ప్రవేశించాలి. సాంస్కృతిక ధర్మ ధ్వజాన్ని ధారణ చేసే యోగ్యత, తేజస్సు వికసిస్తున్నదని భావన చేయాలి.

కుడిచేతి వేళ్ళను తడిపి శిఖా స్థానాన్ని స్పృశించాలి. మంత్రం పూర్తయిన తరువాత శిఖను ముడివేయాలి. శిఖలేని వారు, మహిళలు భావపూర్వకంగా ఆ స్థానాన్ని స్పృశించాలి.

ఓం చిద్రూపిణి మహామాయే, బివ్యతేజః సమన్వితే |

తిష్ఠ దేవి శిఖామధ్యే, తేజోవృద్ధిం కురుష్య మే ||

- సంధ్యా వ్రయోగం

ప్రాణాయామః

నడుము నిటారుగా వుంచుకొని, ఎడమ మోచేతిని కుడి అరచేతిలో పెట్టుకోవాలి. ఎడమ చేతి నాలుగు వేళ్ళు మడిచి బొటనవేలితో కుడి ముక్కును మూసివేసి, ఎడమ ముక్కుతో నెమ్మది, నెమ్మదిగా పూర్తి శ్వాసను పీల్చాలి. ఇది పూరకం. శ్వాసను లోపల ఆపి, కుడిచేతి చూపుడు మరియు మధ్యమ వేళ్ళతో ఎడమ ముక్కుని కూడ మూసివేయాలి.

అనగా రెండు ముక్కులూ మూసివున్నట్లు. ఇది అంతః కుంభకం. బొటనవ్రేలు తీసి కుడిముక్కు నుండి శ్వాసను నెమ్మది, నెమ్మదిగా బయటకు వదలాలి. ఇది రేచకం. దీని తరువాత శ్వాసను బయటే ఆపివేయాలి. శ్వాస పీల్చకూడదు. దీనిని బాహ్య కుంభకం అంటారు. ఈ నాలుగు క్రియలతో ఒక ప్రాణాయామం పూర్తవుతుంది. ఈ క్రమం కఠినంగా వుంటే రెండు చేతులు ఒడిలో పెట్టుకొని రెండు ముక్కులతో శ్వాస తీసుకుంటూ పూరక, కుంభక, రేచక క్రమాన్ని ఈ క్రింది భావనతో చేయాలి.

శ్వాస పీల్చేటపుడు విశ్వవ్యాపితంగా వున్న ప్రాణశక్తిని మరియు శ్రేష్ఠమైన తత్వాలను శ్వాస ద్వారా పీల్చుకుంటున్నట్లు భావన చేయాలి. మట్టిలో పోసిన నీటిని అది తనలో ఎండబెట్టి ఎలా విలీనం చేసుకుంటుందో, అదేవిధంగా శరీరము, మనస్సు లోపలకి ప్రవేశించిన ప్రాణాయామ శ్వాసను, దాని సమస్త శ్రేష్ఠత్వాన్ని తనలో విలీనం చేసుకుంటున్నాయి. శ్వాస వదిలేటపుడు లోపల వున్న దుర్గుణాలన్నీ శ్వాసతోపాటు బయటకు వెళ్ళిపోతున్నట్లు భావన చేయాలి. దీని తరువాత కొంచెంసేపు శ్వాస పీల్చకుండా ఆపివేయాలి. బయటకు వెళ్ళిన దోష-దుర్గుణాలను శాశ్వతంగా బహిష్కరించినట్లు, అవి తిరిగి లోనికి ప్రవేశించకుండా ద్వారాలు బంధిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

మంత్రోచ్ఛారణ వేరేవారు చేస్తారు. యాజ్ఞికులు ప్రాణాయామ విధానాన్ని పూర్తిచేయాలి. ఈ ప్రాణాయామం మన శరీర బల, మనోబల మరియు ఆత్మబల వృద్ధికోసం ఉద్దేశింపబడినది. దోష-దుర్గుణాల నివారణకు అవే భావనలతో ప్రాణాయామం చెయ్యాలి.

ఓం భూః ఓం భువః ఓం స్వః ఓం మహాః, ఓం జనః

ఓం తపః, ఓం సత్యమ్ | ఓం తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య

భిమహి | థియో యో నః ప్రచోదయాత్ |

ఓం ఆపోజ్యోతిరసోఽమృతం, బ్రహ్మ భూర్భువః స్వః ఓం |

- శైత్రీయ అరణ్యకం - 10.27

న్యాసః

ఎడమ చేతిలో జలం తీసుకుని, కుడిచేతి అయిదువేళ్ళు తడపాలి. మంత్రోచ్ఛారణతో సూచించిన అవయవాన్ని తడిపిన అయిదువేళ్ళతో ఎడమ నుండి కుడికి స్పృశిస్తూ వుండాలి. ప్రతిసారీ మరల వేళ్ళను తడుపుతూ వుండాలి - ఇదే న్యాస కార్యక్రమం. దీని ప్రయోజనం - శరీరంలోని అత్యంత మహిమగల అంగాలలో పవిత్ర భావన నింపడం, వాటి దివ్య చైతన్యాన్ని జాగృతం చేయడం. అనుష్ఠాన కాలంలో వాటి జాగృత దేవత్వంతో అన్ని కార్యాలూ పూర్తి చేయడం మరియు తదనంతరమే ఈ అవయవాలను, ఇంద్రియాలను శక్తివంతంగా, క్రమబద్ధంగా తయారుచేయడం.

మంత్రశక్తి ప్రభావంతో ఇంద్రియాలు - అంగాలలో దివ్య ప్రవృత్తుల స్థాపన జరుగుతున్నదని భావన చేయాలి. ఈశ్వరీయ చేతన మన ఆహ్వానం మీద అక్కడకు ప్రవేశించి వాటిని అశుభ కార్యాలకు ఉపయోగపడకుండా నిరోధించి, అవే శుభకార్యాలను చేసే శక్తిని ప్రసాదిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

ఓం వాక్ష్మేమే ఆస్మేన్సు | (రెండు పెదవులను)
 ఓం నసోర్తే ప్రాణోన్సు | (రెండు నాసికా రంధ్రములు)
 ఓం అక్షోర్తే చక్షురన్సు | (రెండు నేత్రములు)
 ఓం కర్ణయోర్తే శ్రోత్రమన్సు | (రెండు చెవులు)
 ఓం బాహ్వోర్తే బలమన్సు | (రెండు భుజాలు)
 ఓం ఊర్వోర్తే ఓజోన్సు | (రెండు తొడలు)
 ఓం అరిష్టాని మోక్షాని, తనూస్తున్యా మే సహ సన్సు |

(సమస్త శరీరాన్ని) - పా.గృ.సూ. 1.3.25

వృత్తిపూజా

మనకు అన్నం, జలం, వస్త్రాలు, జ్ఞానం మరియు అనేక సౌకర్య సాధనాలను ఇచ్చే మాతృభూమి అన్నిటికంటే ఆరాధ్యయోగ్యమైనది. మన మనసులో తల్లిపట్ల ప్రగాఢమైన శ్రద్ధ ఎలా వుంటుందో, అదేవిధంగా మాతృభూమి పట్ల కూడా వుండాలి. మాతృభూమి నుండి విముక్తి పొందడానికి అవకాశాలను వెదుకుతూ వుండాలి. ఇలా భావన చేయాలి. ధర్మమాత పూజ ద్వారా ఆమె పుత్రులమైన మాకు ఆమె దివ్య సంస్కారాలను ప్రసాదిస్తున్నది. తల్లి విశాలమైనది. ఔదార్యం కలది. మమ్ములను కూడ ప్రాంత, వర్గ మొదలయిన సంకీర్ణ, స్వార్థ భావాల నుండి తొలగించి విశాల భావనలు, సహనశీలత, ఉదారత లాంటి దివ్య సంస్కారాలను ప్రసాదించుచున్నది.

కుడిచేతిలో అక్షతలు, పుష్పాలు, జలం తీసుకొని, కుడిచేతిని ఎడమచేతిలో పెట్టుకొని మంత్రం చెప్పి, వాటిని పాత్రలో వదలాలి. ధర్మమాతను సృష్టించి, నమస్కరించాలి.

ఓం వృత్తి! త్వయా ధృతా లోకా, దేవి! త్వం విష్ణునా ధృతా |
 త్వం చ ధారయ మాం దేవి! పవిత్రం కురు చాసనమ్ ||

- సంధ్యాత్రయోగం

సంకల్పం

ప్రతి మహిమాన్వితమైన కర్మకాండకు ముందు సంకల్పం చేయించే ఆచారం వున్నది. దానికి కారణం - మన లక్ష్యం, ఉద్దేశ్యం సునిశ్చితంగా వుండాలి. దానిని ప్రకటించాలి. శ్రేష్ఠ కార్యాలను అందరిముందు ప్రకటించి చేస్తారు. హీన కృత్యాలను రహస్యంగా చేస్తారు. సంకల్పం చేయడం వలన మనోబలం పెరుగుతుంది. మనసును నిరుత్సాహ పరిచే చెడు సంస్కారాలపై అంకుశం లాగా పని చేస్తుంది. స్థూల ఘోషణతో సత్పురుషుల, మంత్రాల ద్వారా ఘోషణతో సశక్తుల మార్గదర్శనం మరియు సహకారం లభిస్తుంది. సంకల్పంలో గోత్రాలు కూడా చెప్పాలి. గోత్రాలు ఋషి పరంపరానుగతంగా వచ్చినవి. మేము ఋషిపరంపరకు వారసులం. వారికి అనుగుణంగానే కార్యాలను నిర్వహించాలని అందరికీ తెలియజేయాలి. సంకల్పానికి ముందు మాసం, తిథి, వారం మొదలయినవన్నీ తెలుసుకుని వుండాలి. మధ్య ఆపి తెలుసుకోవడం బాగుండదు. ఇక్కడ ఇస్తున్న సంకల్పం ఏ కార్యాలలోనయినా చెప్పవచ్చు. అందుకోసం పూజనపూర్వకం ముందు జరగబోయే కార్యాన్ని అనగా గాయత్రీ యజ్ఞం, విద్యారంభ సంస్కారం, చతుర్వింశతి సహస్ర్రాత్యక గాయత్రీ మంత్రానుష్ఠానం మొదలయినవి. నిర్వహించ వలసిన కార్యం పేరు కర్మసంపాదనార్థం తో కలిపి సంస్కృత పదాలను చదవాలి. అలాగే భిన్న కృత్యాలకు అనుగుణంగా సంకల్పం, నామాహం కు ముందు భిన్న భిన్న వాక్యాలు చెప్పి పూర్తి చేయాలి. సామూహిక పండుగలు, సాప్తాహిక యజ్ఞములలో సంకల్పం చెప్పకపోయినా ఫర్వాలేదు.

ఓం విష్ణుర్విష్ణుర్విష్ణుః శ్రీమద్భగవతో మహాపురుషస్య విష్ణోరాజ్ఞయా ప్రవర్తమానస్య, అద్య శ్రీబ్రాహ్మణో ద్వితీయే పారార్థే శ్రీశ్వేతవారాహకల్పే, చైవస్వతమస్మన్తరే, భూర్లోకే, జమ్బూద్వీపే, భారతవర్షే, భరతఖండే, ఆర్యావర్తైకదేశాన్తర్గతే, క్షేత్రే, మాసానాం మాసోత్తమే మాసే..... మాసే పక్షౌ..... తిథౌ..... వాసరే... గోత్రోత్పన్నః..... నామాహం సత్ప్రవృత్తి - సంవర్ధనాయ, దుష్ప్రవృత్తి - ఉన్ములనాయ, లోకకల్యాణాయ, ఆత్మ కల్యాణాయ, వాతావరణ-పరిష్కారాయ, ఉజ్వల భవిష్య కామనాపూర్తయే చ ప్రబలపురుషార్థం కలిష్యే, అస్మై ప్రయోజనాయ చ కలశాది - ఆవాహిత దేవతా - పూజన పూర్వకమ్ కర్మ సంపాదనార్థం సంకల్పమ్ అహం కలిష్యే |

యజ్ఞోపవీత పరివర్తనమ్

యజ్ఞోపవీతాన్ని ప్రతబంధనం అని కూడా అంటారు. ఇది ప్రతశీల జీవన బాధ్యతలను బోధించే పుణ్యప్రతీక. ప్రత్యేక యజ్ఞ, సంస్కారాది కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేవారికి యజ్ఞోపవీతాన్ని మార్చాలి. నవరాత్రి అనుష్ఠానాలలో సంకల్ప సమయంలో యజ్ఞోపవీతం మార్చివుంటే పూర్ణాహుతిలో మరల మార్చనవసరం లేదు. వ్యక్తిగత సంస్కారాలలో ప్రముఖులు, పిల్లల సంరక్షకుల యజ్ఞోపవీతాన్ని మార్చాలి. ఒకవేళ యజ్ఞోపవీతం ధరించి వుండకపోతే కనీసం కార్యక్రమం కోసం ధారణ చేయించాలి.

యజ్ఞోపవీతాన్ని మార్చడానికి దానిని శుద్ధి చేయాలి. యజ్ఞోపవీత సంస్కారములాగే పంచదేవతలను ఆవాహన, స్థాపన చేసి ధారణ మంత్రంతో సాధకుడు స్వయంగా ధరించాలి. పాత యజ్ఞోపవీతాన్ని విసర్జన మంత్రంతో తలపైనుండి తీసివేయాలి. దానిని జలంలో విసర్జించడం గాని, భూమిలో పాతిపెట్టడంగాని చేయాలి.

యజ్ఞోపవీతమ్ ధారణమ్

క్రింది మంత్రంతో యజ్ఞోపవీత ధారణ చేయాలి.

ఓం యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం,
 ప్రజాపతేర్యత్సహజం పురస్తాత్ |
 ఆయుష్యమగ్నం ప్రతిముఞ్చ శుభ్రం,
 యజ్ఞోపవీతం బలమస్తు తేజః || - పార.గృ.సూ. 2.2

యజ్ఞోపవీత విసర్జనము

క్రింది మంత్రాన్ని పఠిస్తూ పాత యజ్ఞోపవీతాన్ని మెడపైనుండి తీసివేయాలి.

ఓం ఏతావద్దినపర్యస్తం, బ్రహ్మ త్వం ధారితం మయా |
 జర్ణత్యాత్తే పరిత్యాగో, గచ్ఛ సూత్ర యథా సుఖమ్ ||

|| చందన ధారణమ్ ||

మస్తిష్కాన్ని శాంతంగా, శీతలంగా, సుగంధితంగా వుంచుకునే అవసరాన్ని గుర్తుంచుకోవడానికి చందన ధారణ చేయాలి. మనకూ, ఇతరులకు కూడ ఆనందాన్నిచ్చే సద్భావనలు అంతఃకరణంలో నిండాలి.

ఏ మహాశక్తి చందనానికి శీతలత్వాన్ని - సుగంధాన్ని ఇచ్చిందో ఆ శక్తి కృపతోనే మనకు కూడ ఆ తత్వాలు లభిస్తున్నాయని, వాటి ఆధారంగా చందనం లాగే మనం కూడ ఈశ్వర సాన్నిధ్యానికి అధికారులమవుతున్నామని భావన చేయాలి.

ఈ భావనలతో యజ్ఞకర్తలతో సహా హాజరైన వారందరూ నుదుటిపై చందన ధారణ చేయాలి.

ఓం చందనస్య మహాత్పుణ్యం, పవిత్రం పాపనాశనమ్ |

ఆపదాం హరతే నిత్యం, లక్ష్మీస్తిష్ఠతి సర్వదా ||

|| రక్షా సూత్రం ||

ఇది వరణ సూత్రం. ఆచార్యుని ప్రతినిధులు అందరికీ కట్టాలి. పురుషులు మరియు అవివాహిత కన్యలు కుడిచేతికి, మహిళలు ఎడమచేతికి కట్టుకోవాలి. రక్షాసూత్రం కట్టే చేతి పిడికిలి బిగించివుండాలి. రెండవ చేతిని తలవెనుక ఉంచుకోవాలి. ఈ పుణ్యకార్యం కోసం వ్రతశీల బాధ్యతను స్వీకరిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

ఓం వ్రతేన దీక్షామాప్నోతి, దీక్ష యాన్వప్నోతి దక్షిణాం |

దక్షిణా శ్రద్ధామాప్నోతి, శ్రద్ధయా సత్యమాప్నోతి || 19.30

|| కలశపూజ ||

పూజాపీఠంపై కలశాన్ని వుంచుతాము. ఇది లోహంతో చేసి వుండాలి. (వెండి, రాగి, ఇత్తడి మొ.) కంఠానికి రక్షాసూత్రం కట్టాలి. పూలు అలంకరించాలి. జలంతో నింపిన కలశంపై కొబ్బరికాయ, జాకెట్ముక్క యధావిధిగా అలంకరించాలి.

ఈ కలశం విశ్వబ్రహ్మాండానికి, విరాట్ బ్రహ్మకు, భూపిండానికి (గ్లోబ్) ప్రతీక. దీనిని శాంతి మరియు సృజన సందేశవాహకంగా చెప్పవచ్చు. సమస్త దేవతలు కలశరూప పిండం లేదా బ్రహ్మాండంలో వ్యష్టిగాను, లేదా సమిష్టిగాను నిండి వుంటారు. వారంతా ఒక్కటే. ఒకే శక్తితో సంబంధం కలిగినవారు. ఒకే మాధ్యమంగా, ఒకేచోట సమస్త దేవతలను చూడడం కోసం కలశస్థాపన చేస్తాము. జలంలాగా శీతలత్వం, శాంతి మరియు దీపం లాంటి చురుకైన శ్రమశక్తి మనలో కలగలసిపోవాలనేదే దీపంతో కూడిన కలశ ఉద్దేశ్యం. దీపం యజ్ఞానికి, జలకలశం గాయత్రికి ప్రతీకలుగా భావించబడుతోంది. ఈ రెండూ భారతీయ సంస్కృతికి మాతా-పితలు. అందువలననే పూజ-ధర్మానుష్ఠానాలలో వీటిని స్థాపిస్తాము. పూజా మంత్రంతో పాటు కలశపూజ చేయాలి. ఎవరో ఒక ప్రతినిధి కలశపూజ చేయాలి. మిగిలినవారందరూ భావపూర్వకంగా చేతులు జోడించాలి.

ఓం తత్సాయామి బ్రహ్మణా వందమానః,

తదాశాస్తే యజమానో హవిర్భిః |

ఆహేడమానో వరుణేహ బోధ్యురుశ గ్వంగ్,

సమాన ౧ ఆయుః ప్రయోషీః | 18.49

ఓం మనోజాతిర్బుష్టతామాజ్యస్య,

బృహస్పతిర్బుజ్జమిమం తనోత్పలిష్టం,

యజ్ఞ గ్వంగ్ సమిమం దధాతు |

విశ్వేదేవాసఇహ మాదయంతామో ౩ త్పృతిష్ఠ |

ఓం వరుణాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,

ధ్యాయామి ||

- 2.13

గంధాక్షతం, పుష్పాణి, ధూపం, దీపం, నైవేద్యం

సమర్పయామి ||

ఓం కలశ్య దేవతాభ్యో నమః |

ఆ తరువాత ఈ క్రింది మంత్రాలతో చేతులు జోడించి కలశంలో ప్రితిష్ఠించిన దేవతలను ప్రార్థించాలి.

|| కలశ ప్రార్థన ||

ఓం కలశస్య ముఖే విష్ణుః, కంఠే రుద్రః సమాశ్రితః |

మూలే త్వస్య స్థితో బ్రహ్మ, మధ్యే మాతృగణాః స్మృతాః ||1||

కుక్షౌ తు సాగరాః సర్వే, సప్తద్వీపా వసుంధరా |

ఋగ్వేదో ధ యజుర్వేదః, సామవేదో హ్యధర్వణః ||2||

అంగైశ్చ సహితాః సర్వే, కలశన్తు సమాశ్రితాః |

అత్ర గాయత్రీ సావిత్రీ, శాన్తి - పుష్పికరీ సదా ||3||

త్వయి తిష్ఠన్తి భూతాని, త్వయి ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః |

శివః స్వయం త్వమేవాసి, విష్ణుస్తుం చ ప్రజాపతిః ||4||

ఆదిత్య వసవో రుద్రా, విశ్వే దేవాః సపైతృకాః |

త్వయి తిష్ఠన్తి సర్వేపి, యతః కామఫలప్రదాః ||5||

త్వత్ప్రసాదాదిమం యజ్ఞం, కర్తుమీహే జలోద్భవ |

సాన్నిధ్యం కురుమే దేవ ! ప్రసన్నో భవ సర్వదా ||6||

దీప పూజ

కలశంతో పాటు దీపాన్ని కూడ పూజావేదికపై స్థాపిస్తాము. దీనిని సర్వవ్యాప్తమైన చైతన్యానికి ప్రతీకగా భావించి పూజ చేయాలి. చైతన్యం నుండే పదార్థం తయారైందని, పదార్థం నుండి చైతన్యం కాదని వైజ్ఞానికులు కూడ అంగీకరిస్తున్నారు. ఆ మహా చైతన్యం జ్యోతిస్వరూపం, పరమ ప్రకాశాల పూజను దీప మాధ్యమంగా చేయాలి.

ఓం అగ్నిర్జ్వలన్ జ్యోతిరగ్నిః స్వాహా | సూర్యో జ్యోతిర్జ్వలన్ జ్యోతిఃసూర్యః
స్వాహా | అగ్నిర్జ్వలన్ జ్యోతిర్జ్వలన్ స్వాహా | సూర్యో వర్షో జ్యోతిర్జ్వలన్
స్వాహా | జ్యోతిః సూర్యః సూర్యో జ్యోతిః స్వాహా || 3.9

|| దేవావాహన ||

దేవశక్తులు - ఆదిశక్తి, పరబ్రహ్మల విభిన్న ధారలు. శరీరం ఒక్కటే. అందులో రక్త పరిభ్రమణ వ్యవస్థ, జీర్ణవ్యవస్థ, వాయు సంచార వ్యవస్థ, ఆలోచనా వ్యవస్థ మొదలయిన అనేక వ్యవస్థలున్నాయి. అవన్నీ స్వతంత్రమైనవి. ఒకదానికొకటి జతపరచబడి ఉన్నాయి. ఇదేవిధంగా సృష్టి సమతుల్య వ్యవస్థ కోసం విరాట్ శక్తికి చెందిన విభిన్న చైతన్యధారలు విభిన్న బాధ్యతలను నిర్వహిస్తాయి. ఈశ్వరేచ్ఛ, దివ్యప్రణాళికకు అనుగుణంగా ప్రతికార్యంలోను వాటి సహకారం అవసరమే కాక అది లభిస్తుంది కూడ. అందువలననే సత్కార్యాలలో దేవశక్తుల ఆవాహన - పూజా విధి విధానం మిళితమై వుంటుంది. సాధకుల ప్రయత్నానికి ఆ దివ్య శక్తుల సహకారం తోడుకావాలి. అందుకోసం శ్రద్ధా భావనలతో దేవపూజ చేయాలి.

హోజరైన వారందరూ పూజలో పాల్గొనవలసినదిగా నివేదించాలి. పూజాకృత్యం ఎవరో ఒక ప్రతినిధి మాత్రమే చేయాలి. కాని దేవతల ప్రసన్నత అందరి భావసంయోగంతోనే ప్రాప్తిస్తుంది. భావేహి విద్యతే దేవాః తస్మాద్ భావో హి కారణమ్ అనుసారంగా భావ సంయోగంతోనే పూజలో శక్తి వస్తుంది. అందరి ధ్యానాన్ని ఆకర్షిస్తూ పూజా కార్యాన్ని నిర్వహించాలి. ప్రతి దేవశక్తి భావచిత్రణ తరువాత మంత్రం చెప్పాలి. మంత్రంతోపాటు పూజ చేయాలి. అందరూ భావపూర్వక ఆవాహన, ధ్యానం, నమస్కారం చెయ్యాలి.

ఇక్కడ ప్రతి మంత్రానికిముందు సంబంధిత దేవతాశక్తి స్వరూపం మరియు మహత్యం తెలియజేయబడింది. చివరలో ఆవాహన - స్థాపన నివేదించబడింది. పెద్ద యజ్ఞాలలో ఈ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించడం వలన వాతావరణం అత్యంత చురుకుగా, భావనాత్మకంగా తయారవుతుంది. సంక్షిప్త

కార్యక్రమాలలో, సంక్షిప్త హావన పద్ధతిలో కేవలం మంత్రాలు చెబుతూ సాగితే సరిపోతుంది. సమయం, పరిస్థితులకనుగుణంగా విస్తారంగా చెయ్యాలా, సంక్షిప్తంగా చెయ్యాలా అనేది వివేకంతో నిర్ణయించుకోవాలి.

గురువు - సాధకులకు మార్గదర్శనం మరియు సహకారాన్ని అందించే పరమాత్మ దివ్య చైతన్య అంశ.

ఓం గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణుః, గురురేవ మహేశ్వరః |

గురురేవ పరబ్రహ్మ, తస్మై శ్రీ గురవే నమః ||1||

అఖండమండలాకారం, వ్యాప్తం యేన చరాచరమ్ |

తత్పదం దర్శితం యేన, తస్మై శ్రీ గురవే నమః ||2||

- గు.గీ.43, 45

మాతృవత్ లాలయిత్రీ చ, పితృవత్ మార్గదర్శికా |

సమోస్తు గురుసత్తాయై, శ్రద్ధా-ప్రజ్ఞాయుతా చ యా ||3||

ఓం శ్రీ గురవే నమః | ఆవాహయామి,

స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

గాయత్రీ : వేదమాత, దేవమాత, విశ్వమాత - సద్ జ్ఞానము, సద్భావనల అధిష్టాత్రి సృష్టికి ఆదికారణమాతేశ్వరి.

ఓం ఆయాతు వరదే దేవి! త్వక్షరే బ్రహ్మవాదిని |

గాయత్రిచ్ఛందసాం మాతః, బ్రహ్మయోనే నమోస్తుతే ||4|| సప్త

ఓం శ్రీ గాయత్ర్యై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,

ధ్యాయామి | తతో నమస్కారం కరోమి |

ఓం స్తుతా మయా వరదా వేదమాతా,

ప్రచోదయన్తాం పావమానీ ద్విజానామ్ |

ఆయుః ప్రాణం ప్రజాం పశుం,

కీర్తిం ద్రవిణం బ్రహ్మ వర్షసమ్ |

మహ్యం దత్త్వా వ్రజత బ్రహ్మలోకమ్ |

- అధ్య. 19.71.1

★ **గణేష్** - వివేకానికి ప్రతీక, విఘ్న వినాశకుడు, ప్రథమ పూజ్యుడు

ఓం అభిష్టితార్థసిద్ధర్థం, పూజితో యః సురాసురైః |

సర్వవిఘ్నహరస్తస్మై, గణాధిపతయే నమః ||5||

ఓం శ్రీ గణేశాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ **గౌరీ** - శ్రద్ధ, నిర్వికారం, పవిత్రతలకు ప్రతీక - మాతృశక్తి

ఓం సర్వమంగళమాంగల్యే, శివే సర్వార్థసాధికే |

శరణ్యే త్త్రంబకే గౌరీ, నారాయణీ ! నమోస్తుతే ||6||

ఓం శ్రీ గౌర్యై నమః ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **హరి** - హృదయంలో సత్ప్రేరణలను మేలుకొలిపే కరుణానిధి

ఓం శుక్లాంబరధరం దేవం, శశివర్ణం చతుర్భుజం |

ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్, సర్వవిఘ్నాపశాంతయే ||7||

సర్వదా సర్వకార్యేషు, నాస్తి తేషామమంగళమ్ |

యేషాం హృదిస్థో భగవాన్, మంగళాయతనో హరిః ||8||

ఓం శ్రీ హరయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **సప్త దేవతలు** - సప్తలోకాలు మరియు సప్త ద్వీపా వసుంధరలలో సమతుల్యత ఏర్పాటు చేసే ఏడు మహాశక్తుల యుగ్మం.

ఓం వినాయకం గురుం భానుం, బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరాన్ |

సరస్వతీం ప్రణామ్యాదౌ, శాంతి కార్యార్థసిద్ధయే ||9||

ఓం శ్రీ సప్తదేవతాభ్యో నమః | ఆవాహయామి,

స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **వుండరీకాక్షుడు** - కమలం లాంటి నిర్వికారుడు, నిర్దోష భావనలు మరియు అంతర్ దృష్టిని ప్రసాదించే భక్తవత్సలుడు.

ఓం మంగళం భగవాన్ విష్ణుః, మంగళం గరుడధ్వజః |

మంగళం పుండరీకాక్షో, మంగళాయతనో హరిః ||10||

ఓం శ్రీ పుండరీకాక్షాయ నమః |

ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ బ్రహ్మ - సృష్టికర్త, నిర్మాణశక్తికి ఆది ధార

ఓం త్వం వై చతుర్ముఖో బ్రహ్మే, సత్యలోక పితామహః |

ఆగచ్ఛ మండలే చాస్మిన్, మమ సర్వార్థసిద్ధయే ||11||

ఓం శ్రీ బ్రహ్మణే నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,

ధ్యాయామి ||

★ విష్ణుః - పాలన చేసేవాడు, సాధనాలను సార్థకం చేసే ప్రభువు.

ఓం శాంతాకారం భుజగశయనం, పద్మనాభం సురేశం |

విశ్వాధారం గగనసదృశం, వేఘవర్ణం శుభాంగమ్ |

లక్ష్మీకాంతం కమలనయనం, యోగీభిర్భాసగమ్మం,

వందే విష్ణుంభవ భయహరం, సర్వలోకైకనాథమ్ ||12||

ఓం శ్రీ విష్ణవే నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ శివుడు - పరివర్తన, అనుశాసనాల సూత్రధారుడు, కల్యాణదాత

ఓం వందే దేవముమాపతిం సురగురం, వందే జగత్కారణమ్,

వందే పన్నగభూషణమ్ మృగధరం, వందే పశూనాంపతిమ్ |

వందే సూర్యశశాంకవహ్నినయనం, వందే ముకుందస్త్రియమ్,

వందే భక్తజనాశ్రయం చ వరదం, వందే శివం శంకరమ్ ||13||

ఓం శ్రీ శంకరాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,

ధ్యాయామి ||

★ **త్వంబకుడు** - మృత్యు - బంధనాల ముక్తి ప్రదాత
 ఓం త్వంబకం యాజామహే, సుగంధిం పుష్టివర్ధనమ్ |
 ఉర్వారుకమివ బంధనాన్ వృత్శ్చర్మక్షీయ మామ్మతాత్ ||14||
 ఓం శ్రీ త్వంబకాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
 ధ్యాయామి ||

★ **దుర్గా** - సంఘటన, సహకారం, సత్సాహసం మొదలయిన వాటి
 అధిష్ఠాన మాతృశక్తి.

ఓం దుర్గే స్తుతా హరసి భతిమశేషజంతోః,
 స్వస్థైః స్తుతా మతిమతీవ శుభాం దదాసి |
 దారిద్ర్య దుఃఖభయహారిణి కా త్వదన్యా,
 సర్వోపకార కరణాయ సదార్థచిత్తా ||15||
 ఓం శ్రీ దుర్గాయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
 ధ్యాయామి |

★ **సరస్వతీ** - అజ్ఞాన - నీరసాన్ని తొలగించే, జ్ఞానకళ దేవి మాతా
 ఓం శుక్లాం బ్రహ్మవిచారసారవరమామ్,
 ఆద్యాం జగత్ప్రాపిణీం, వీణాపుస్తకధారిణీమభయదాం,
 జాడ్యాన్ధకారాపహామ్ | హస్తే స్ఫాటిక మాలికాం విదధతీం,
 పద్మాసనే సంస్థితామ్, వన్దే తాం పరమేశ్వరీం భగవతీం,
 బుద్ధిప్రదాం శారాదామ్ ||16||
 ఓం శ్రీ సరస్వత్యై నమః | ఆవాహయామి,
 స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **లక్ష్మీ** - సాధనాలు, ధనవైభవాల అధిష్ఠాత్రి - మాత
 ఓం ఆర్ధాం యః కలిణేం యష్టిం, సువర్ణాం
 హేమమాలినీమ్ | సూర్యాం హిరణ్మయీం లక్ష్మీం,
 జాతవేదో మ్ ఆవహాత్ ||7||

ఓం శ్రీ లక్ష్మీః నమః ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి || ★

★ కాళీ - అకల్యాణకార ప్రవృత్తులను సంహరించే సమర్థచేతన

ఓం కాళీకాం తు కళాతీతాం, కల్యాణహృదయాం శివామ్ |
కల్యాణజననీం నిత్యం, కల్యాణీం పూజయామ్యహమ్ ||18||
ఓం శ్రీ కాళీకాయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ గంగా - అపవిత్ర మరియు పాప ప్రవృత్తులను హరించి, శమింపజేసే
దివ్యధార

ఓం విష్ణుపాదాబ్జసమ్భూతే, గంగే త్రిపథగామిని |
ధర్మధ్రవేతి విఖ్యాతే, పాపం మే హర జాహ్నవి |19||
ఓం శ్రీ గంగాయై నమః | ఆవాహయామి,
స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ తీర్థాలు - మావన అంతఃకరణలో సత్ప్రవృత్తులకు, సత్కామనలకు
బీజారోపణ చేసి వికసింపజేసే సమర్థ దివ్య ప్రవాహం

ఓం పుష్కరాదీని తీర్థాని, గంగాద్యాః సలితస్తథా |
ఆగచ్ఛన్తు పవిత్రాణి, పూజాకాలే నదా మమ ||20||
ఓం శ్రీ సర్వ తీర్థేభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ నవగ్రహాలు - విశ్వ జడ-చేతన ప్రకృతిలో సూత్రబద్ధతను ప్రసాదించే
శక్తులకు ప్రతీకలు

ఓం బ్రహ్మమురాలిస్త్రిపురాస్తకారి, భానుః శశీభూమిసుతో బుధశ్చ |
గురుశ్చ శుక్రః శనిరాహుకేతవః, సర్వేగ్రహః శాన్తికరా భవన్తు ||21||
ఓం శ్రీ నవగ్రహేభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ షోడశమాతృకలు - అతరంగంలోను, అంతరిక్షంలోను నివసించే 16 కల్యాణకారక శక్తులయ్యుగ్మం-

ఓం గౌరీ పద్మా శబీ మేధా, సావిత్రీ విజయా జయా |
 దేవసేనా స్వధా స్వాహా, మాతరో లోకమాతరః ||22||
 ధృతిః పుష్టిస్తథా తుష్టిః, ఆత్మసః కులదేవతా |
 గణేశనాథికా హేయతా, వృద్ధౌ పుజ్యాశ్చ షోడశ ||23||
 ఓం శ్రీ షోడశ మాతృకాభ్యో నమః | ఆవాహయామి,
 స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ సప్తమాతృకలు - మంగళకార్యాలలో తల్లిలాగా సంరక్షణనిచ్చే ఏడు మహాశక్తులు.

ఓం కీర్తిర్మలక్ష్మీర్మతిర్దేధా, సిద్ధిః ప్రజ్ఞా సరస్వతీ |
 మాంగల్యేషు ప్రపూజ్యాశ్చ, సహితా దివ్యమాతరః ||24||
 ఓం శ్రీ సప్తమాతృకాభ్యో నమః | ఆవాహయామి,
 స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ వాస్తుదేవుడు - వస్తువులలో సన్నిహితంగా వుండే చేతనాశక్తి

ఓం నాగవృష్టసమారాధం, శూలహస్తం మహాబలమ్ |
 పాతాకనాయకం దేవం, వాస్తుదేవం నమామ్యహం ||25||
 ఓం శ్రీ వాస్తుదేవాయ నమః | ఆవాహయామి,
 స్థాపయామి, ధ్యాయామి||

★ క్షేత్రపాలుడు - విభిన్న క్షేత్రాలలో దేవత్యాన్ని సంబంధపజేసే సూక్ష్మశక్తి

ఓం క్షేత్రపాలాన్నమస్యామి, సర్వారిష్టవివారకాన్ |
 అస్య యాగస్య సిద్ధర్థం, పూజయారాధితాన్ మయా ||26||
 ఓం శ్రీ క్షేత్రపాలాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
 ధ్యాయామి||

|| సర్వదేవ నమస్కారం ||

దేవతల ఆవాహనం తరువాత సర్వదేవతలకు నమస్కారం చెయ్యాలి. దేవశక్తుల సన్మానం, వారిపట్ల శ్రద్ధను ప్రకటించడమే కాక మనసు, కోరికలు దేవత్వం వైపే వుండాలనేది నమస్కార వుద్దేశ్యం. మన మనసులో అనర్థకారకమైన ఆసురీ ప్రవృత్తుల పట్ల కూడ తలవంచవలసి వస్తుంది. వాటిని నాశనం చేసి మరల కల్యాణప్రదమైన దేవత్వం వైపు తులతూగే అభిరుచిని ఉత్పన్నం చేసుకోవడం కూడ ఒక ప్రయత్నమే. ఈ భావనలతో దేవ నమస్కారం చేయాలి.

నమస్కారంలో ఆరు దేవ దంపతులకు మరియు విశేష సామాజిక కర్తవ్యాలను నిర్వహించే దేవతత్వాల గౌరవం, అభినందన, అభివందనం చేస్తూ మానవత్వం పట్ల నమన - వందనాల ప్రక్రియను పూర్తిచేయాలి.

(1) వివేకానికి గణేషుడు మరియు ఆయన పత్నులు సిద్ధి-బుద్ధి (2) సమృద్ధి, వైభవాలకు లక్ష్మీనారాయణులు (3) వ్యవస్థ మరియు నియంత్రణకు ఉమామహేశ్వరులు (4) వాక్కు మరియు భావనలకు వాణి-హిరణ్యగర్భులు (5) కళ మరియు ఉల్లాసాలకు శచీ-పురంధరులు (6) జన్మనిచ్చి పోషించే దేవ ప్రతిమలను మాతా-పితలు అంటారు. ఈ ఏడు జంటల పట్ల కృతజ్ఞతను ప్రకటించి, వారి ఉపయోగాన్ని, అవసరాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి నమన-వందనం చేయాలి. (7) కులదేవత - మన వంశంలో ఉత్పన్నమైన మహా మానవులు (8) జీవన లక్ష్యాన్ని సరళం చేసే - ఇష్టదేవత (9) శాసన - సంచాలనకు - గ్రామదేవత (10) స్థాన దేవతలు - పంచాయతీ, సమాజ సేవకులు (11) వాస్తు దేవతలు - శిల్పి కళాకారులు, వైజ్ఞానికులు (12) ప్రతి లోకమంగళ కార్యంలోను నిరంతర పరమార్థ పరాయణులు - సర్వదేవతలు (13) ఆదర్శ చరిత్ర, సద్జ్ఞానము, సాధనారతులు - బ్రాహ్మణులు (14) ప్రేరణలు మరియు ప్రకాశాన్నిచ్చే స్థానాలు మరియు వ్యక్తులు (15) మానవత్వ దివ్యచేతన గాయత్రీ - ఇవన్నీ దేవతత్వాలు.

ఓం సిద్ధి బుద్ధి సహితాయ శ్రీ మన్మహాగణాధి పతయే నమః |
 ఓం లక్ష్మీ నారాయణాభ్యాం నమః |
 ఓం ఉమామహేశ్వరాభ్యాం నమః |
 ఓం వాణీ హిరణ్యగర్భాభ్యాం నమః |
 ఓం శబీపురందరాభ్యాం నమః |
 ఓం మాతాపితృచరణ కమలేభ్యో నమః |
 ఓం కులదేవతాభ్యో నమః |
 ఓం ఇష్టదేవతాభ్యో నమః |
 ఓం స్థాన దేవతాభ్యో నమః |
 ఓం వాస్తు దేవతాభ్యో నమః |
 ఓం సర్వేభ్యో దేవేభ్యో నమః |
 ఓం సర్వేభ్యస్త్రీర్దేభ్యో నమః |
 ఓం ఏతత్కర్మ ప్రధాన శ్రీ గాయత్రీ దేవ్యై నమః |
 ఓం పుణ్యం పుణ్యాహం తీర్థమాయురస్తు |

|| షోడశోపచార పూజ ||

దేవశక్తులు మరియు అతిథుల పూజా - సత్కారాలకు భారతీయ సంస్కృతిలో 16 ఉపచారాలు వాడుకలో ఉన్నాయి. మన స్థితిని, అతిథి స్థాయిని బట్టి స్వాగత ఉపచారాల నిర్ధారణ జరుగుతుంది. దేవపూజలో రెండు విషయాలు గుర్తుంచుకోవాలి. దేవతలకు పదార్థాలతో అవసరం లేదు. అందుకని ఆ విషయంలో ఉపేక్ష - నిర్లక్ష్యం పనికిరాదు. ఎవరయినా సంపన్నులు లేదా గౌరవనీయ వ్యక్తులు మన ఇంటికి వస్తే వారికేం తక్కువ? అని చెప్పి కావలసిన వస్తువులను అందజేయడంలో ఉపేక్షించం కదా? అలాంటి జాగ్రత్తే ఇక్కడ కూడా పాటించాలి.

దేవతలకు పదార్థాల ఆకలి వుండదు. పదార్థాల సమర్పణ ద్వారా వ్యక్తీకరించే శ్రద్ధే వారిని సంతుష్టులను చేస్తుంది. ఈ విషయాన్ని దృష్టిలో

వుంచుకొని మంచి పదార్థాలను ఇచ్చి దేవతల మీద కృతఘ్నతా భావం రాకుండా చూసుకోవాలి. శ్రద్ధ - సమర్పణలే ప్రాముఖ్యంగా భావించాలి. ఏవైనా పదార్థాల వెలితి వుంటే భావనాత్మకంగా వాటిని భర్తీ చేయాలి.

పూజా సమయంలో ఒక ప్రతినిధి పూజ చేయాలి. మిగిలినవారందరూ భావనా పూర్వకంగా కార్యక్రమాన్ని శక్తివంతం చేయాలి. పూజాస్థలం వద్ద ఉపచార క్రమాన్ని సరియైన రీతిలో చేయించడానికి ఒక స్వయంసేవకుడు వుండాలి. ఒక మంత్రం చెప్పి సంబంధిత వస్తువు సమర్పించడానికి సమయం ఇచ్చి రెండవ మంత్రం చెప్పాలి.

- ఓం సర్వభ్యో దేవేభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి ||1||
- ఆసనం సమర్పయామి ||2|| పాద్యం సమర్పయామి ||3||
- అర్ఘ్యం సమర్పయామి||4|| ఆచమనమ్ సమర్పయామి||5||
- స్నానమ్ సమర్పయామి ||6|| వస్త్రమ్ సమర్పయామి ||7||
- యజ్ఞోపవీతమ్ సమర్పయామి||8|| గంధం విలేపయామి ||9||
- అక్షతాన్ సమర్పయామి||10|| పుష్పాణి సమర్పయామి ||11||
- ధూపమ్ ఆఘ్రాపయామి ||12|| దీపం దర్శయామి ||13||
- నైవేద్యం నివేదయామి ||14|| తాంబూలపూగీఫలాలి
- సమర్పయామి ||15|| దక్షిణాం సమర్పయామి ||16||
- సర్వాభావే అక్షతాన్ సమర్పయామి ||17||
- తతో నమస్కారం కరోమి-

ఓం నమో స్తునంతాయ సహస్రమూర్తయే, సహస్రపాదాక్షి
 - శిరోరుబాహవే | సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే,
 సహస్రకోటీయుగధారిణే నమః ||

స్వస్తివాచనమ్

స్వస్తి అంటే కల్యాణకారమైన, హితకారకమైన మరియు వాచనం అంటే ఘోషణ అనే అర్థంలో వాడుతారు. వాణి, ఉపకరణాల ద్వారా స్థూల జగత్తులో ఘోషణ (ప్రకటన) జరుగుతుంది. మంత్రాల మాధ్యమంగా సూక్ష్మ జగత్తులోకి మన భావనల ప్రవాహాన్ని పంపుతాము. సాత్విక శక్తులు మన విశ్వసనీయమైన కల్యాణకారక భావాల ప్రామాణికతను పొంది వాటి అనుగ్రహానికి అనుకూలంగా వాతావరణాన్ని ఉత్పన్నం చేయుగాక! ఈ భావన చేయాలి. అనుకూలతలు రెండు రకాలు : (1) అవాంఛనీయత నుండి రక్షణ, (2) వాంఛనీయతా యోగం. ఈ అధికారాన్ని కూడ దేవశక్తులకు వదలివేస్తూ స్వస్తివాచనం చేయాలి.

ఓం గణానాం త్వా గణపతి గ్వంగ్ హవాయహే, ప్రియాణాం త్వా
ప్రియపతి గ్వంగ్ హవాయహే, నిధినాం త్వా నిధిపతి గ్వంగ్
హవాయహే, వసోమయ | ఆహమజాని గర్భధమా త్మమజాసి
గర్భధమ్ || - 23.19

ఓం స్వస్తి న ఽజంద్రో వృద్ధ శ్రవాః, స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః |
స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో అరిష్టనేమిః, స్వస్తి నో బృహస్పతిర్ధధాతు | - 25.19

ఓం పయః వృథివ్యాం పయ ఽఓషభిషు, పయో దివ్యస్తరిక్షే
పయోధాః | పయస్వతీః ప్రదిశః సన్తు మహ్యమ్ || - 18.36

ఓం విష్ణో రరాట్మసి విష్ణోః, శ్చక్త్రే స్థో విష్ణోః, స్యూరసి
విష్ణోర్ధ్రవో సి వైష్ణవమసి విష్ణవే త్వా || - 5.21

ఓం అగ్నిర్దేవతా వాతో దేవతా, సూర్యో దేవతా చంద్రయా దేవతా,
చనవో దేవతా రుద్రా దేవతా, ఽఽదిత్యా దేవతా మరుతో దేవతా,
విశ్వేదేవా దేవతా, బృహస్పతిర్దేవతేన్ద్రో దేవతా, వరుణో దేవతా ||

- 14.20

ఓం ద్యౌః శాన్తిరన్తరిక్ష గ్ంగ్ శాంతిః, పృథివీ శాన్తిఃరాపః,
 శాన్తిరోషధయః శాన్తిః | వనస్పతయః శాన్తిర్విశ్వేదేవాః,
 శాన్తిర్భ్రష్టా శాంతిః, సర్వ గ్ంగ్ శాం తిః, శాన్తి రేవ శాన్తిః,
 సా మా శాంతిరేథి | - 36.17

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్మురితాని పరాసువ | యద్భద్రం
 తన్న ఆసువ |

ఓం శాన్తిః, శాన్తిః, శాన్తిః | సర్వారిష్ట సుశాన్తిర్భవతు || - 30.3

రక్షా విధానమ్

ఉత్కృష్ట పరిస్థితులను స్థాపన చేసి శుభకార్యాలను చేయవలసిన అవసరం వున్నచోట దుష్టుల దుష్ప్రవృత్తులతో కూడ జాగ్రత్తగా పోరాడాలి. బలహీనమవ్వడమే గాక తమతో సమానమైన వారినే సజ్జనులుగా భావించడం వలన మరియు క్షమ, ఉదారతల పేరుతో అవినీతితో పోరాడే సాహసాన్ని, పరాక్రమాన్ని కూడ పోగొట్టుకుంటారు. దీనితో అనాచార తత్వాలు లాభపడతాయి. యజ్ఞం లాంటి సత్కర్మల అభివృద్ధితో అసురత్వం కనీసం నిలదొక్కుకోలేని చురుకైన వాతావరణం ఏర్పడుతుంది. ఈ అనుమానంతోనే అసుర ప్రవృత్తులు గల వ్యక్తులు శుభకార్యాలు విజయవంతం కాకుండా కుట్రలు పన్నుతుంటారు.

ఈ పరిస్థితులతో కూడ ధర్మపరాయణులైన వ్యక్తులకు పరిచయం వుండాలి. సంయమనం, ఉదారం, సత్యం, న్యాయం లాంటి ఆదర్శాలను స్వయంగా పాటించడంతో పాటు దుష్టత్వాన్ని నశింపజేసే వ్యక్తిగత మరియు సామూహిక శక్తులను ఏకం చేయాలి. ఈ సామర్థ్యం మరియు జాగ్రత్తల పేరే రక్షావిధానం. దశదిశలలోను విఘ్నకారులు వుండవచ్చు. వాటిని గమనిస్తూ దెబ్బతీయడానికి అన్ని దిశలలో మంత్రపూరిత అక్షతలను చల్లడం జరుగుతుంది. ఆ దుష్టశక్తులతో పోరాడే శక్తిని ప్రసాదించమని భగవంతుని యాచించే ప్రక్రియ కూడ ఇందులో కలసివుంది. ఎడమచేతిలో అక్షతలు పోసుకొని, ఏ దిశ యొక్క

రక్షామంత్రం చెప్పబడుతుందో ఆ దిక్కులో అక్షతలు చల్లాలి.

ఓం పూర్వే రక్షతు వారాహః, ఆగ్నేయ్యాం గరుడ ధ్వజః |

దక్షిణే పద్మనాభస్తు, నైఋత్యాం మధుసూదనః ||1||

పశ్చిమే చైవ గోవిన్దో, వాయువ్యాం తు జనార్దనః |

ఉత్తరే శ్రీపతీ రక్షేద్, ఐశాన్యాం హి మహేశ్వరః ||2||

ఊర్ధ్వం రక్షతు ధాతా వో, హృథోఽనన్తశ్చ రక్షతు |

అనుక్రమపి యత్ స్థానం, రక్షత్యశో మమాత్రి ధృక్ ||3||

అప సర్వన్తు తే భూతా, యే భూతా భూమిసంస్థితాః |

యే భూతా విఘ్నకర్తారః, తే గచ్ఛన్తు శివాజ్ఞయా ||4||

అపక్రామన్తు భూతాని, పిశాచాః సర్వతో దిశమ్ |

సర్వేషామవిరోధేన, యజ్ఞకర్త సమారభే ||5||

సంకల్పం

..... (కన్యాదాత) నామాంహం (కన్య పేరు) నామ్నా
కన్యాయాః (భగిన్యాః) కలిషమాణా ఉద్వాహకర్తణి విభర్షరణద్రవ్యైః
..... (వరుని గోత్రం) గోత్రోత్పన్నం (వరుని పేరు) నామానం
వరం కన్యాదానార్థం వరపూజనపూర్వకం త్వామహం వృణే,
తన్నిమిత్తకం యథాశక్తి భాండాని, వస్త్రాణి, ఫలమిష్టాన్నాని ద్రవ్యాణి
చ (వరుని పేరు) వరాయ సమర్పయే |

తరువాత క్షమాప్రార్థన, నమస్కారం, విసర్జనం, శాంతిపాఠంతో
కార్యక్రమాన్ని పూర్తి చేయాలి.

ఓం త్రాయుషం జమదగ్నేః, ఇతి లలాటే |
 ఓం కశ్యపశ్చ త్రాయుషం, ఇతిగ్రీవాయామ్ |
 ఓం యద్దేవేషు త్రాయుషం, ఇతి దక్షిణ బాహుమూలే |
 తన్నో అస్తు త్రాయుషమ్, ఇతి హృది | - 3.62

క్షమా ప్రార్థన

తమ దోషాలను గుర్తించడం, ఎవరితోనైనా అనుచితంగా, అప్రియంగా వ్యవహరించి ఉంటే, వారి మనోమాలిన్యాన్ని దూరం చేయడం, ఎవరికైన హాని చేసివుంటే వారి నష్టాన్ని పూరించడం సజ్జనుల లక్షణం. యజ్ఞ కార్య విధి-విధానాలలో ఏదైనా లోటు జరిగి వుండవచ్చు. అందుకోసం దేవశక్తులు మరియు వ్యక్తుల నుండి క్షమను యాచించడం వలన మనసు తేలిక పడడమే కాక, ఎదుటివారిలో అసంతృప్తి దూరమవుతుంది. ఇది ఆత్మనిరీక్షణకు, ఆత్మశోధనకు, ఇతరుల పట్ల ఉదాత్త దృష్టికి సజ్జనోచిత ప్రక్రియ. ఈ ప్రక్రియను పాటించడానికి క్షమా ప్రార్థన విధానం యజ్ఞ కార్యక్రమాల చివరిలో వుంటుంది. అందరూ లేచి నిలబడి చేతులు జోడించి మంత్రోచ్ఛారణ చేయాలి. ఆ స్థాయికి చెందిన భావనలను మనసులో నింపుకోవాలి.

ఓం ఆవాహనం న జానామి, నైవ జానామి పూజనమ్ |
 విసర్జనం న జానామి, క్షమస్వ పరమేశ్వర! ||1||
 మంత్రహీనం క్రియాహీనం, భక్తిహీనం సురేశ్వర! |
 యత్పూజితం మయాదేవ! పరిపూర్ణం తదస్తుమ్ ||2||
 యదక్షర పదభ్రష్టం, మత్రాహీనం చ యద్ భవేత్ |
 తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ! ప్రసీద పరమేశ్వర ||3||
 యస్య స్మృత్యా చ నా మోక్షా, తపోయజ్ఞ క్రియాదిషు |
 న్యూనం సంపూర్ణతాం యాతి, సదృశ్య వన్నే తమచ్ఛృతమ్ ||4||
 ప్రమాదాత్కూర్పతాం కర్మ, ప్రచ్ఛవేతార్థరేషు యత్ |
 స్మరణాదేవ తద్విష్ణోః, సంపూర్ణం న్యాదితిశ్చతిః || 5||

|| సాష్టాంగ నమస్కారం ||

సర్వవ్యాపి విరాట్ బ్రహ్మని-విశ్వబ్రహ్మాండాన్ని భగవంతుని దృశ్యరూపంగా భావించి మోకాళ్ళ మీద కూర్చొని నుదురు నేలకు తాకించి దేవశక్తులకు, మహామానవులకు భావపూర్వకంగా అభివాదం - నమస్కారం చెయ్యాలి. వారి చరణాలలో మనల్ని మనం సమర్పించుకోవడం అంటే వారిని అనుకరించే సంకల్పం, విశ్వాసం వ్యక్తీకరించడమే. ఇదే సాష్టాంగ నమస్కారము.

**ఓం నమోస్తునంతాయ సహస్రమూర్తయే,
సహస్ర పాదాక్షి శిరోరుభాహవే |
సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే,
సహస్రకోటీయగధారిణే నమః ||**

|| శుభకామనా ||

ఈ శుభకామన మంత్రాలు కూడ అందరి కల్యాణాన్ని అభివ్యక్తీకరించడం కోసమే. మన మనసులో ఎవరిపట్లా ద్వేషభావం వుండకూడదు. ఎవరి గురించీ అశుభ చింతన చేయకూడదు. ఎవరితోనైనా సంబంధం చెడిపోతే వారి గురించి కూడా శుభాన్నే కోరుకోవాలి. ఎవరి పట్లా ద్వేష - దుర్భావనలు వుండరాదు. అందరి శుభంలోనే మన శుభం కూడ మిళతమై వుంది. పరమార్థంలోనే స్వార్థం కలిసివుంది. ఈ నమ్మకాన్ని స్వీకరిస్తూ మనం అందరి శుభాన్ని లోకకల్యాణాన్ని ఆకాంక్షించాలి. శుభకామనలు దీనిని వ్యక్తీకరించడం కోసమే.

అందరూ రెండు చేతులను యాచన ముద్రలో చాపాలి. మంత్రోచ్ఛారణ సమయంలో ఈ భావనలనే మనసులో నింపుకోవాలి.

**ఓం స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం, న్యాయేన
మార్గేణ మహీం మహీశాః | గో బ్రాహ్మణేభ్యః
శుభమస్తు నిత్యం, లోకాః సమస్తాః సుఖినో భవన్తు ||1||
సర్వే భవన్తు సుఖినః, సర్వే సన్తు నిరామయాః |
సర్వే భద్రాణి పశ్యన్తు, మా కశ్చిద్ దుఃఖమాప్నుయాత్ ||2||
శ్రద్ధాం మేధాం యశః ప్రజ్ఞాం, విద్యాం పుష్టిం శ్రియం బలమ్ |
తేజ ఆయుష్షమారోగ్యం, దేహి మే హవ్యవాహన ||3||** తాగా. స్తు.

పుష్పాంజలి

ఇది వీడ్కోలు సత్కారం. పురుష సూక్త మంత్రాలతో దేవతల ఆగమన సమయంలో వారి ఆతిథ్యము, స్వాగతము, సత్కారము నిర్వహించబడ్డాయి. ఇక్కడ వీడ్కోలు సత్కారం మంత్ర పుష్పాంజలి రూపంలో చేయబడుతుంది.

అందరూ పుష్పాలు లేదా చందనంతో కలిపిన అక్షతలు చేతిలోకి తీసుకోవాలి. పుష్పాంజలి మంత్రం చెప్పినపుడు పుష్పవర్షాన్ని దేవతల మీద కురిపించాలి. పుష్పాల హారం, పుష్పగుచ్ఛాలను కూడ సమర్పించవచ్చు. భావపూర్వకమైన సహజ శ్రద్ధకు పుష్పాలు ప్రతీకలు. వాటిని సమర్పించడంలోని తాత్పర్యం గౌరవ భావాన్ని వ్యక్తీకరించడమే.

ఈ విశ్వంలో అసురత్వం, దేవత్వం అనే రెండు వర్గాలే అంధకారం మరియు ప్రకాశరూపంలో వున్నాయి. వీటినే స్వార్థం - పరమార్థం మరియు ఉత్కృష్టత - నికృష్టత అని కూడా చెప్పవచ్చు. రెండింటిలో ఒకదానికే ప్రాధాన్యత నిచ్చి, రెండవదానిని వదిలివేయాలి. భోగవాద అసురత్వమే ప్రియమైతే మోహం, లోభం అహంకారం, తృప్తి, కోరికలలో అభిరుచి వుంటుంది. వాటికోసమే నిరంతరం చస్తూ - బ్రతుకుతూ వుండాలి. మరి జీవనోద్దేశ్య సాధనకు సత్కర్మలను చేసే కోరికా వుండదు. అవకాశమూ లభించదు. కాని లక్ష్యం దేవత్వం వైపు వుంటే, శరీర పోషణకు మరియు కుటుంబ పోషణకు అవసరాలను తీర్చడానికి సాధనాలను సమకూర్చుకొన్న తరువాత ఉత్కృష్ట చింతన మరియు ఆదర్శ కర్తవ్యాల కోసం మస్తిష్కంలో కావలసిన స్థానం, శరీరానికి కావలసినంత అవకాశం లభిస్తుంది. దేవత్వమార్గం ఉన్నతికి, అసురత్వ మార్గం కష్టదుఃఖాలతో నిండిన పతనానికి దారితీస్తాయి. రెండింటిలో దేనిని ఎన్నుకోవాలి? దేనితో మైత్రి ఏర్పాటు చేసుకోవాలి? దేనిని లక్ష్యంగా పెట్టుకోవాలి? పుష్పాంజలి సమయంలో దీనికి జవాబు లభిస్తుంది. వీడ్కోలు సందర్భంగా భావపూర్వక శ్రద్ధాంజలి అర్పిస్తూ మేము దేవత్వ ప్రియులమని, ఆ లక్ష్యాన్నే ఎన్నుకున్నామని మరియు ఆ మార్గంలోనే వెళతామని చెప్పడమే పుష్పాంజలి.

ఓం యజ్ఞేన యజ్ఞమయజన్త దేవాః, తాని ధర్మాణి ప్రథమా
న్యాసన్ | తే హ నాకం మహిమానః సచన్త, యత్ర పూర్వే సాధ్యాః
సన్తి దేవాః |

ఓం మంత్ర పుష్పాంజలిం సమర్పయామి || 31.16

|| శాంతి - అభిషింఛనమ్ ||

యజ్ఞశాల దివ్యవాతావరణంలో వుంచబడిన జలకలశం మనిషి శారీరక ఆరోగ్యం, మానసిక శాంతి మరియు ఆత్మగౌరవాన్ని అభివృద్ధి పరచే మంగళకర దివ్యతత్వాలను తనలో ధారణ చేస్తుంది. యజ్ఞం యొక్క భౌతిక మరియు ఆత్మిక ప్రయోజనాలు హాజరైన వారందరికీ ఈ జలం ద్వారా ప్రాప్తిస్తున్నాయని భావన చేస్తూ కలశంలోని జలాన్ని పుష్పాలతో లేదా ఆకులతో అందరిమీద చల్లాలి. అసత్యం నుండి సత్యం వైపు, మృత్యువు నుండి అమృతత్వం వైపు, అంధకారం నుండి ప్రకాశం వైపు పయనించాలి.

ఓం ద్యౌః శాన్తిరన్తరిక్ష గృంఙ్ శాన్తిః, పృథివీ శాన్తిరాపః,
శాన్తిరోషధయః శాన్తిః || వనస్పతయః శాన్తిర్వశేదేవాః
శాన్తిర్బ్రహ్మశాన్తిః, సర్వ గృంఙ్ శాన్తిః, శాన్తి రేవ శాన్తిః, సా మా
శాన్తిరేభి || ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః | సూరిష్ట - సుశాన్తిర్భవతు ||

-36.17

హరిద్రాలేపనమ్

వివాహానికి ముందు వధూ-వరులకు పసుపు వ్రాసే ఆచారం వున్నది. దాని సంక్షిప్త విధానం - షట్కర్మల్లో తిలకం, రక్షాసూత్రం, కలశపూజ, గురువందన, గణపతి - గౌరీపూజ, సర్వదేవ నమస్కారం, స్వస్తి వాచకం వరకు సాధారణ క్రమాన్ని పూర్తి చేయాలి. తరువాత క్రింది మంత్రంతో వరుడు/ వధువుకు అరచేతులు - అంగ అవయవాలలో (ఆ ప్రాంత పరిస్థితులకు అనుగుణంగా) హరిద్రాలేపనం చేయాలి.

ఓం కాణ్డాత్ కాణ్డాత్పరోహన్తి పరుషః పరుషస్పరి |
ఏవా నో దూర్వే ప్ర తను సహస్రేణ శతేన చ || - 13.20

దీని తరువాత వరుని కుడిచేతికి, కన్య ఎడమ చేతికి రక్షసూత్ర కంకణం (పసుపురంగు వస్త్రంలో ధనము, వుంగరం, పచ్చ ఆవాలు, అక్షతలు మొదలయినవి వుంచి కట్టినది) ధరింపజేయాలి.

**ఓం యదాబద్ధన్దాక్షాయణా హిరణ్య గ్నంగ్ శతానీకాయ
సుమనస్సయానాః | తన్మౌఽబధామి శతశారదాయ,
ఆయుష్షాంజరదష్టిర్యథాసమ్ || - 34.52**

తరువాత క్షమాప్రార్థన, నమస్కారం, విసర్జనం, శాంతిపాఠంతో కార్యక్రమాన్ని పూర్తిచేయాలి.

ద్వారపూజ

వివాహ ఊరేగింపు ద్వారం దగ్గరకు వచ్చినపుడు ముందుగా వరునికి స్వాగత సత్కారాలు చేయాలి. ఈ విధానం ఇలా వుంటుంది - వరుడు ద్వారం దగ్గరకు రాగానే హోరతి ఇచ్చే ఆచారం వుంటే కన్య తల్లి హోరతి ఇవ్వాలి. తరువాత వరుడు మరియు కన్యాదాత ఒకరికొకరు అభిముఖంగా కూర్చుని షట్కర్మలు, రక్షాసూత్రం, తిలకం, కలశపూజ, గురువందన, గణపతిపూజ, గౌరీపూజ, సర్వదేవ నమస్కారం, స్వస్తివాచనం చేయాలి. ఆ తరువాత వరసత్కార కర్మకాండ (వివాహ సంస్కారం నుండి) ఆసనం, అర్ఘ్యం, పాద్యం, ఆచమనం, మధుపర్కం మొదలయినవి చేయాలి.

ఇప్పుడు ఓం గన్ధద్వారాం దురాఘర్షాం(పుట నం.)
.....మంత్రంతో తిలకం దిద్దాలి. ఓం.....అక్షంతమీదస్త(పుట నం.)
మంత్రంతో అక్షతలు చల్లాలి. మాలార్పణ మరియు కొంత ద్రవ్యం (ధనం) వరునికి ప్రదానం చేయాలనుకుంటే ఈ క్రింది మంత్రంతో ప్రదానం చేయాలి.

మాలార్పణ మంత్రం - ఓం మంగళం భగవాన్ విష్ణుః .. (పుట నం.)

ద్రవ్యదాన మంత్రం - ఓం హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే ... (పుట నం.)

తరువాత క్షమాప్రార్థన, నమస్కారం, దేవ విసర్జనం మరియు శాంతిపాఠంతో కార్యక్రమాన్ని పూర్తిచేయాలి.

వివాహ సంస్కారం - విశేష కర్మకాండ

వివాహ వేదిక మీదకు వరుని, కన్యను యిద్దరినీ పిలిపించి, ప్రవేశించేటపుడు మంగళాచరణం "భద్రం కర్ణభిః" - మంత్రంతో యిద్దరిమీద పుష్పాక్షతలు చల్లాలి. కన్య కుడివైపు, వరుడు ఎడమవైపు కూర్చోవాలి. కన్యాదానం చేసేవారు భార్యసమేతంగా కన్యవైపు కూర్చోవాలి. భార్య కుడివైపు, భర్త ఎడమవైపు కూర్చోవాలి. అందరిముందు పంచపాత్ర, ఉద్దరేణి మొదలయిన పాత్రలను వుంచాలి. పవిత్రీకరణ, ఆచమనం, శిఖా-వందనం, ప్రాణాయామం న్యూనం, పృథివీ పూజ మొదలయిన షట్కర్మలను పూర్తిచేయాలి.

వర-సంస్కారం - (విడిగా ద్వారపూజలో వర సంస్కారం చేసి వుంటే మరల చేయవలసిన అవసరం లేదు). అతిథి రూపంలో వచ్చిన వరుని సత్కరించాలి. (1) ఆసనం (2) పాద్యం (3) అర్ఘ్యం (4) ఆచమనం (5) నైవేద్యం మొదలయిన నిర్ధారిత మంత్రాలతో సమర్పించాలి.

దిశా మరియు ప్రేరణ : వరుని అతిథిగా భావించి సత్కరించాలి. గృహస్థాశ్రమంలో గృహలక్ష్మిది అందరికంటే గొప్పస్థానం. ఆమెను తీసుకువెళ్ళడానికి వరుడు, అతని బంధుమిత్రులు, హితైషులు కన్య తండ్రి వద్దకు వస్తారు. శ్రేష్ఠమైన ఉద్దేశ్యంతో సద్భావనలతో వచ్చిన అతిథులను స్వాగతించడం కన్యా పక్షం వారి కర్తవ్యం. ఇరుపక్షాల వారు తమ తమ సద్భావనలను మేల్కొల్పి వుండాలి.

- ★ వరుడు అంటే శ్రేష్ఠుడు, స్వీకార యోగ్యత కలవాడు అని అర్థం. కన్యాపక్షం వారు వరుని తమ కుమార్తెకు అనుగుణమైన శ్రేష్ఠ వ్యక్తిగా భావించి సంబంధాన్ని స్వీకరించాలి. ఇదే భావనతో సత్కారం చేయాలి. ఈ భావన ఎల్లప్పుడు సజీవంగా వుండే విధంగా భగవంతుని ప్రార్థించాలి.
- ★ వరుని పక్షంవారు సన్మానంతో అహంకారం పొందకూడదు. వినయం, బాధ్యత, ఆత్మీయత, సహకారం లాంటి గుణాలు శ్రేష్ఠమైన మానవ గుణాలు. వీటి ఆధారంగానే వరుని సత్కార వ్యవస్థను ఋషులు మనకు

అందించారు. కన్యాపక్షం వారిలో ఆ గుణాల పట్ల సహజమైన శ్రద్ధ, నిరంతరం పెరుగుతూ వుండేలా వాతావరణాన్ని ఏర్పాటు చేయాలి. ఇలా చేయడం వలన కుటుంబ సంబంధాలలో దైవత్వంతో కూడిన స్నేహ మాధుర్యం తప్పక సంచరిస్తుంది.

★ ఈ దివ్యభావనలకు విఘాతం కలిగించేవి సంకీర్ణ స్వార్థభావాలతో యిచ్చిపుచ్చుకునే ధోరణులే. వరకట్నం, పెట్టుబడులు, చదివింపులు మొదలయిన వాటిపేరు మీద ఒకరినొకరు వత్తిడి చేయడంతో సద్భావనకు తెరపడుతుంది. ద్వేషం, దూషణల పర్వానికి తెరలేస్తుంది. వధూవరులు సుఖప్రదమైన భవిష్యత్తును దృష్టిలో వుంచుకొని అలాంటి అప్రియమైన విషయాలను విషంగా భావించి ఎప్పుడూ దూరంగా వుంచాలి. సత్కారంలో స్థూల ఉపచారాలను కాకుండా హృదయగత భావనలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి.

క్రియ-భావన : స్వాగతకర్త చేతిలో అక్షతలు తీసుకొని వరుని శ్రేష్ఠమైన ప్రవృత్తులను అర్చిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. వాటిని సజీవంగా వుంచుకోవడంలో దేవశక్తులు సహాయపడుగాక. క్రింది మంత్రాలు చెప్పాలి .

ఓం సాధు భవాన్ ఆస్తామ్, ఆర్మయిష్యామో భవంతమ్ | - షా.గృ. 1.3.4

వరుడు కుడిచేతిలో అక్షతలను తీసుకుంటూ స్వాగతకర్త శ్రద్ధను నిరంతరం పొందగలిగే యోగ్యమైన వ్యక్తిత్వం కలిగివుండే బాధ్యతను స్వీకరిస్తున్నట్లు భావించాలి. ఇలా చెప్పాలి - ఓం అర్చయ

ఆసనం : స్వాగతకర్త ఆసనం లేదా దాని ప్రతీకయైన (దర్బలు లేదా పుష్పాలు) చేతిలోకి తీసుకొని క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి. వరునికి శ్రేష్ఠత్వం ప్రాప్తిస్తున్నదని భావించాలి. మన స్నేహంలో అతనికి స్థానం లభిస్తుంది.

ఓం విష్ణరో, విష్ణరో, విష్ణరః, ప్రతిగృహ్యతామ్ | - షా.గృ.సూ. 1.3.6

వరుడు కన్య తండ్రి నుండి విష్ణర్ (దర్బలు లేదా పుష్పాది) తీసుకొని యిలా చెప్పాలి -

ఓం ప్రతిగృహణామి - పార.గృ.సూ. 1.3.7

వాటిని పరచి కూర్చోవాలి. ఈ క్రియతో ఈ క్రింది మంత్రం చెప్పాలి.

ఓం వర్షోన్మి సమానానాముద్యతామివ సూర్యః |

ఇమస్తమభితిష్ఠామి యో మా కశ్చాభిదాసతి || పార.గృ.సూ. 1.3.8

పాద్యం : స్వాగతకర్త కాళ్ళు కడగడానికి చిన్నపాత్రలో జలం తీసుకోవాలి. ఋషుల ఆదర్శాలకు అనుగుణంగా మంచి గృహస్థునిగా మారే వ్యక్తి పూజనీయమని భావన చేయాలి. కన్యాదాత యిలా చెప్పాలి.

ఓం పాద్యం, పాద్యం, పాద్యం ప్రతిగృహ్యతామ్ | పార.గృ.సూ. 1.3.6

వరుడు యిలా చెప్పాలి -

ఓం ప్రతిగృహణామి || - పార.గృ.సూ. 1.3.7

ఆదర్శాల దిశగా అడుగుముందుకు వేసే ఉత్సాహాన్ని యిష్టదేవతకు ఇస్తున్నట్లుగా భావన చేయాలి. పద ప్రక్షాళన క్రియతో ఈ మంత్రాన్ని చెప్పాలి.

ఓం విరాజో దోహోసి విరాజో దోహమశీయ మయి,

పాద్యాయై విరాజో దోహః | పార.గృ.సూ 1.3.12

అర్ఘ్యం : స్వాగత కర్త చందన యుక్త సుగంధిత జలాన్ని పాత్రలో తీసుకొని సత్పురుషార్థంలో లగ్నమయ్యే సంస్కారాన్ని వరుని చేతిలో జాగృతం కావడం కోసం అర్ఘ్యం యిస్తున్నట్లుగా భావన చేయాలి. కన్యాదాత యిలా చెప్పాలి

ఓం అర్ఘ్యో, అర్ఘ్యో, అర్ఘ్యో ప్రతిగృహ్యతామ్ | పార.గృ.సూ. 1.3.6

జలపాత్రను స్వీకరిస్తూ వరుడు యిలా చెప్పాలి -

ఓం ప్రతిగృహణామి | - పార.గృ.సూ. 1.3.7

సుగంధిత జలం సత్పురుషార్థ సంస్కారం యిస్తున్నట్లు భావించాలి. క్రియతో పాటు క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి -

ఓం ఆపః స్థ యుష్కైభిః సర్వాన్యామాసవాష్మవాని |
ఓం సముద్రం వః ప్రహీణోమి స్వాం యోనిమభిగచ్ఛత |
అరిష్టాఅస్యాకం వీరా మా పరాసేచి మత్పయః | పార.గృ.సూ. 1.3.13-14

ఆచమనం : స్వాగత కర్త జలపాత్రను యివ్వాలి. వరుడు అనగా శ్రేష్ఠ అతిథి నోరు ఉజ్వలంగా వుండాలి. అతని వాణి, వ్యక్తిత్వం తదనుగుణంగా తయారవ్వాలి అని భావిస్తూ కన్యాదాత యిలా చెప్పాలి.

ఓం ఆచమనీయమ్, ఆచమనీయమ్, ఆచమనీయమ్
ప్రతిగృహ్యతామ్ || - పార.గృ.సూ. 1.3.6

ఓం ప్రతిగృహణామి | (వరుడు చెప్పాలి)

మనసు, బుద్ధి, అంతఃకరణాలలో ఈ భావాన్ని నిలిపి వుంచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తానని భావన చేస్తూ మూడుసార్లు ఆచమనం చేయాలి. ఈ క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి.

ఓం ఆచమాగన్ యశసా స గ్వంగ్ సృజ వర్షసా | తం మా కురు
ప్రీయం ప్రజనామథిపతిం పశూనామరిష్టం తనూనామ్ |

- పార.గృ.సూ. 1.3.15

నైవేద్య-మధుపర్కం

ఒక పాత్రలో పాలు, పెరుగు, తేనె, మరియు తులసి దళాలు వేసి వుంచాలి. స్వాగతకర్త ఆ పాత్రను చేతిలోకి తీసుకోవాలి. వరుని శ్రేష్ఠునిగా నిలిపే యోగ్యత కలిగిన సాత్విక, సంస్కారయుక్త మరియు ఆరోగ్య వర్ధక ఆహారం ఎప్పుడూ అతనికి లభిస్తూ వుండాలి అని భావన చేయాలి. కన్యాదాత ఇలా చెప్పాలి -

ఓం మధుపర్కే, మధుపర్కే, మధుపర్కే ప్రతిగృహ్యతామ్ |

- పార.గృ.సూ. 1.3.6

వరుడు పాత్రను స్వీకరిస్తూ - ఓం వ్రతిగృహణామి |

వరుడు మధుపర్కాన్ని సేవించాలి. అభక్ష్య పదార్థాల కుసంస్కారాలకు దూరంగా వుంటూ మంచి పదార్థాలు సుసంస్కారాలను స్వీకరిస్తూ వుంటానని భావన చేయాలి. సేవించేటపుడు ఈ మంత్రం చెప్పాలి.

ఓం యన్తధునో మధవ్యం పరమ గృంగ్ రూపమన్మాద్యమ్ |

తేనాహం మధునో మధవ్యేన పరమేణ, రూపేణాన్మాద్యేన

పరమో మధవ్యేన్మాదోన్సాని | - షాఠ.గృ. 1.3.20.

వరుడు, చేతులు, నోరు కడుక్కోవాలి. శుభ్రంగా తయారై తరువాతి కార్యక్రమం కోసం కూర్చోవాలి. తరువాత చందన ధారణ చేయించాలి. యజ్ఞోపవీతం ముందే ధరింపజేసి వుండకపోతే, యజ్ఞోపవీత ప్రకరణంతో సంక్షిప్తంగా కార్యక్రమాన్ని పూర్తి చేయించాలి. ఆ తరువాత కలశపూజ, నమస్కారం, షోడశోపచార పూజ, స్వస్తివాచకం, రక్షావిధానం మొదలయిన సాధారణ క్రమాన్ని పూర్తి చేయాలి. రక్షావిధానం తరువాత సంస్కార విశేషకర్మ కాండను ప్రారంభించాలి.

వివాహ ఘోషణ: వివాహ ఘోషణలో ఒక చిన్న సంస్కృత భాషా శబ్దావళి ఉన్నది. ఇందులో వరుడు, కన్యల గోత్రాలు పితా-పితామహులు మొదలయినవారి పరిచయం మరియు ఈ యిద్దరూ వివాహసంబంధం ఏర్పరచుకుంటున్నారని ఘోషణ (ప్రకటన) వుంటుంది. వీరి సాహచర్యము ధర్మబద్ధంగా అందరికీ తెలిసేలా ఘోషిస్తున్నట్లు భావించాలి. ఘోషణ అనేది లేకుండా గుప్తంగా జరిగే దాంపత్య ప్రేమ సంబంధం, నైతికంగా, ధార్మికంగా, చట్టబద్ధంగా అవాంఛనీయం. ఎవరి మధ్య దాంపత్య సంబంధం వున్నా దానిని సమాజానికి తెలియజేయాలి. సమాజానికి తెలియకుండా గుప్తంగా వుంచేదే వ్యభిచారం. ఘోషణాపూర్వక వివాహ సంబంధంతో వరుడు-కన్య ధర్మపాలన చేస్తారు.

స్వస్తి శ్రీమన్నన్ననన్నన చరణకమల భక్తి సద్ విద్యా
 వినీతనిజకులకమలకలికాప్రకాశనైకభాస్కర సదాచార సచ్చరిత్ర
 సత్కుల సత్ప్రతిష్ఠా గరిష్ఠస్య గోత్రస్య మహోదయస్య
 ప్రపాత్రఃమహోదయస్య పాత్రః మహోదయస్య పుత్రః ||
 మహదయస ప్రపాత్రీ,మహోదయస్య
 పాత్రీ..... మహోదయస్య పుత్రీ ప్రయత్పాణిః శరణం ప్రపద్యే |
 స్వస్తి సంవాదేషూభయోర్మృగ్ధిర్వరకన్యయోశ్చిరంజవిసౌ
 భూయాస్తామ్ ||

|| మంగళాష్టకమ్ ||

వివాహ ఘోషణ తరువాత సస్వరంతో మంగళాష్టక మంత్రాలు చెప్పాలి. ఈ మంత్రాలలో మంగళమయ వాతావరణాన్ని, మంగళమయ భవిష్యత్తు నిర్మాణం కోసం శ్రేష్ఠశక్తులను ప్రార్థించడం జరుగుతుంది. వధూవరులను మంగళమయ జీవనాన్ని అందరూ ఆకాంక్షిస్తూ వుండాలి. ఒక స్వయం సేవకుడు వధూవరులపై పుష్పవర్షాన్ని కురిపించాలి.

శ్రీమత్సంకజవిష్ణరో హరిహరౌ, వాయుర్వహేన్ద్రోనలః,
 చన్ద్రో భాస్కర విత్తపాల వరుణ, ప్రేతాభిపాదిగ్రహాః |
 ప్రద్యుమ్నో నలకూబరౌ సురగజః, చిన్తామణిః కౌస్తుభః
 స్వామీ శక్తిధరశ్చ లాంగలధరః, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||1||
 గంగా గోమతిగోపతిర్గణవతిః, గోవిన్దగోవర్ధనౌ,
 గీతా గోమయగోరజౌ గిరిసుతా, గంగాధరో గౌతమః
 గాయత్రీ గరుడో గదాధరగయా, గంభీర గోదావరీ,
 గన్ధర్వగ్రహగోపగోకులధరాః, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||2||

నేత్రాణాం త్రితయం మహాత్మశుపతేః, అగ్నేస్తు పాదత్రయం,
తత్తద్విష్ణుపదత్రయం, త్రిభువనే, ఖ్యాతం చ రామత్రయమ్ |
గంగావాహపథత్రయం సువిమలం, వేదత్రయం బ్రాహ్మణమ్,
సంధ్యానాం త్రితయం ద్విజైరభిమతం, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||3||

వాల్మీకిః సనకః సనందనమునిః, వ్యాసోవసిష్ఠో భృగుః
జాబాలిర్జమదగ్నిరత్రిజనకౌ, గర్గోఽ గిరా గౌతమః |
మాన్దాతా భరతో నృపశ్చ సగరో, ధన్వంత్య బిలీపో నలః,
పుణ్యే ధర్మసుతో యయాతినహుషో, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||4||

గౌరీ శ్రీ కులదేవతా చ సుభగా, కద్రూసుపర్ణాశివాః,
సావిత్రీ చ సరస్వతీ చ సురభిః, సత్వవ్రతారుస్థతీ |
స్వాహా జామ్బవతీ చ రుక్మభగినీ, దుఃస్వప్నవిధ్వంసినీ,
వేలా చామ్బునిధేః సమీనమకరా, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||5||

గంగా సిన్ధు సరస్వతీ చ యముసా, గోదావరీ నర్మదా,
కావేరీ సరయూ మహేష్ఠ తనయా, చర్మణ్యతీ వేదికా |
శివ్రా వేత్రవతీ మహాసురవదీ, ఖ్యాతా చ యా గణ్డకీ,
పూర్ణాః పుణ్యజలైః సముద్రసహితాః, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||6||

లక్ష్మీః కౌస్తుభపారిజాతకసురా, ధన్వంతరిశ్చస్త్రయా,
గావః కామదుఘాః సురేశ్వరగజో, రమ్భాదిదేవాంగనాః |
అశ్వః సప్తముఖః సుధా హారిధనుః, శంఖో విషం చామ్బుధే,
రత్నానీతి చతుర్దశ ప్రతిదినం, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||7||

బ్రహ్మ వేదపతిః శివః పశుపతిః, సూర్యో గ్రహాణాం పతిః
శక్రో దేవపతిర్నలో నరపతిః, సృష్టశ్చ సేనాపతిః |
విష్ణుర్మజ్జపతిర్మయః పితృపతి, తారాపతిశ్చస్త్రయా,
ఇత్యేతే పతయస్సుపర్ణసహితాః, కుర్వన్తు వో మంగళమ్ ||8||

|| పరస్పర ఉపహారం ||

వస్త్రోపహారం : వరుని పక్షం వారు కన్యకు, కన్య పక్షంవారు వరునికి వస్త్రాలు - ఆభరణాలు బహుమతిగా యిచ్చే ఆచారం వున్నది. ఈ కార్యం శ్రద్ధకు అనుగుణంగా ముందే జరుగుతుంది. వధూవరులు వాటిని ధరించే వివాహ సంస్కారంలో కూర్చోవాలి. ఇక్కడ వాటికి ప్రతీకగా పసుపురంగు శాలువాను యివ్వాలి. ఇదే గ్రంథి బంధనానికి కూడ ఉపయోగపడుతుంది. నగలు ధరించాలనుకుంటే ఉంగరం లేదా మంగళసూత్రం లాంటి శుభ చిహ్నాల వరకే పరిమితం చేయాలి.

ఒకరినొకరు సన్మానించి, అలంకృతులుగా చేసే బాధ్యతను నిర్వర్తించడానికి సంకల్పిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. ఈ క్రింది మంత్రంతో వస్త్రభూషణాలను పరస్పరం మార్చుకోవాలి.

ఓం పరిధాస్త్వై యశోధాస్త్వై, బిర్ణాయుత్సాయ జరదష్ఠిరస్త్వి |
శతం చ జీవామి శరదః, పురూబీరాయసోషమభి సంవ్యయిష్యే ||

- పార.గృ.సూ. 2.6.20

పుష్పోపహారం (మాల్వార్పణ) : వరుడు - వధువు యిద్దరూ తమ అనురూపాన్ని స్వీకరిస్తూ ఒకరినొకరు పుష్పమాలను అర్పించుకోవాలి. హృదయ పూర్వకంగా వరించాలి. దేవశక్తులు, సత్పురుషుల ఆశీర్వాదంతో వారు పరస్పరం ఒకరి మెడలో ఒకరు హారంగా వుండాలి అని భావించాలి. మంత్రోచ్ఛారణతోపాటు ముందు కన్య వరుని మెడలో తరువాత వరుడు కన్య మెడలో మాలలు వేయాలి.

ఓం యశసా మాద్యావాపుభిపీ యశసేన్త్రా బృహస్పతి |
యశో భగశ్చ మా విదద్యశో మా ప్రతిపద్యతామ్ |

- పార.గృ.సూ. 2.6.21, మా.గృ.సూ. 1.9.27

|| హస్తపీతకరణం ||

శిక్షణ-ప్రేరణ : కన్యాదానం చేసేవారు కన్య చేతులకు పసుపు వ్రాయాలి. పసుపు మంగళ సూచకం. ఇప్పటి వరకు బాలికగా వున్నది. ఇప్పటినుండి గృహలక్ష్మి బాధ్యతలను స్వీకరిస్తుంది. అందువలననే ఆమె చేతులకు పీతవర్ణంతో మంగళమయం చేయాలి. తల్లిదండ్రులు ప్రేమతో, గారాబంగా పెంచారు. ఎటువంటి కఠినమైన పనులను చేయించలేదు. ఇకనుండి నవనిర్మాణ బాధ్యతలను నిర్వర్తించడానికి ఆ చేతులను సిద్ధం చేయాలి. కాబట్టి అవి పీతవర్ణ మంగళమయ లక్ష్మికి ప్రతీకగా సృజనాత్మకంగా తయారవ్వాలి. చేతులకు పసుపు వ్రాస్తూ కన్యాపరివార సభ్యులు ఆ బాలికకు మౌనంగా ఆమె ముందు ముందు సృజన శక్తిగా అవతరించాలి అందుకోసం ఈ కోమలమైన చేతులు అధిక బరువు బాధ్యతాయుతంగా, మంగళమయంగా తయారుకావాలి అనే శిక్షణనిస్తారు.

క్రియ-భావన : కన్య రెండు అరచేతులను ముందుకు చాపాలి. కన్యాదాత ఆ చేతులపై తడిపిన పసుపు రాయాలి. దేవతల సాన్నిధ్యంలో ఈ చేతులను స్వార్థపర కుసంస్కారాలనుండి విముక్తం చేస్తూ త్యాగం - పరమార్థ సంస్కారాలను జాగృతం చేస్తున్నట్లు భావించాలి.

ఓం అహిరివ భోగైః పర్యేతి బాహుం జ్యాయా హేతిం

**పరిబాధమానః | హస్తఘ్నా విశ్వా వయునాని విద్యాన్ పుమాన్
పుమా గ్వంగ్ సం పరిపాతు విశ్వతః | 29.51**

|| కన్యాదానం-గుప్తదానం ||

శిక్షణ-ప్రేరణ : కన్యాదాన సమయంలో కొంత అంశదానం యిచ్చే ఆచారం వున్నది. ఆటాపిండి ముద్దలో దాచి కొంత ధనాన్ని కన్యాదాన సమయంలో ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ఇదే వరకట్న స్వరూపం. బాలికకు అవసరమైన సమయాలలో ఉపయోగపడడం కోసం కొంత ధనాన్ని ఇస్తారు. అదీ

వీడ్కోలు యిస్తూ గుప్తంగానే వుండాలి. కుటుంబీకులు మరియు కన్య మధ్య యిది నిజమైన ఉపహారం. ఇతరులకు ఈ విషయంలో అడిగి తెలుసుకోవలసిన అవసరం లేదు. కట్టుంగా ఏమి ఇవ్వాలి అనేది, అలాంటివాటిని చెప్పడానికి దానిని అడగడానికి గాని అధికారం లేదు. దానిని ప్రదర్శించవలసిన అవసరం కూడ లేదు. పేదవారైనా, ధనపంతులైనా తమ శక్తిని బట్టి యిచ్చేది చర్చించవలసిన విషయంగా వుండకూడదు. దానిగురించి, ప్రశంసించడం, నిందించడం తగదు. ఇతరులను అనుసరించడం, స్పర్ధలు పాడుకోవడం జరిగితే దానివలన అనర్థము జరుగుతుంది. కన్యాపక్షం వారిపై ఎక్కువ వత్తిడి పడుతుంది. వరుని పక్షంవారు ఎక్కువ దక్కలేదని అప్రసన్నులై నిర్లక్ష్యంగా వ్యవహరిస్తారు. అందువలనే కన్యాదానంతోపాటు కొంత ధనదాన విధానం కూడ వున్నది. కాని దూరదృష్టి గల ఋషులు ప్రజలు స్వార్థపర దుష్టత్వాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని వరకట్న రూపంలో ఏది ఇచ్చినా అది గుప్తంగానే వుండాలని, దానిని గురించి చర్చించే అధికారం ఎవరికీ లేదని స్పష్టం చేశారు. ఇది ధాతువుదయనా కావచ్చు లేదా ఆటాపిండి ముద్దలోనైనా దాచి వుంచవచ్చు.

కన్యాదానం అంటే పోషకుల బాధ్యతలను వరునికి, వియ్యపువారికి బదలాయించడం. ఇప్పటివరకు పోషణకు, అభివృద్ధికి, రక్షణకు, సుఖశాంతులకు, ఆనంద-ఉల్లాసాలు మొదలయిన వాటిని తల్లిదండ్రులు ఏర్పాటు చేశారు. ఇప్పుడు ఆ ఏర్పాట్లు వరుడు మరియు వారి కుటుంబీకులు చూడాలి. కన్యకు క్రొత్త యింటిలో అన్నీ కొత్త కొత్తగా అనిపించవచ్చు. స్నేహం, సహకారం, నద్భావనలు లోపించినట్లు భావించవచ్చు. వాటిని పూరించే బాధ్యత వరుని కుటుంబీకులదే. కన్యాదానాన్ని స్వీకరించే సమయంలో, పాణిగ్రహణ సమయంలో వరుడు, అతని సంరక్షకులు పై బాధ్యతలను తప్పక నిర్వర్తిస్తామనే విషయాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకోవాలి.

ఏదో సంపదను అమ్మినట్లుగా లేదా దానం చేసినట్లుగా కన్యాదానాన్ని భావించకూడదు. ప్రతి మనిషికి ఒక స్వతంత్ర శక్తి, అస్తిత్వం వుంటాయి. ఏ మనిషీ మరో మనిషిని తండ్రి అయినా సరే అమ్మలేడు, దానమివ్వలేడు. వ్యక్తి స్వతంత్ర అస్తిత్వాన్ని, అధికారాన్ని ఎవరూకాదనలేరు. పంపిణీ చేసుకోలేరు.

కొడుకైనా, కూతురైనా వారిని అమ్మదానికి గాని, దానం చేయదానికి గాని తల్లిదండ్రులకు అధికారం లేదు. అలా చేస్తే పిల్లల స్వతంత్ర వ్యక్తిత్వాన్ని హరించినట్లే. వివాహం ఉభయపక్షీయుల ఒడంబడిక. దీనిని వరుడు, వధువు ఇద్దరూ పూర్తి బాధ్యతతో, నిష్ఠతో నిర్వహించి సఫలం చేయాలి.

ఎవరైనా ఎవరినైనా కొన్నా లేదా అమ్మిన సంపదలాగా భావించి పశువులపై యాజమాన్యం చెలాయించినట్లు వ్యవహారిస్తే మానవత్వానికి ఆధారమైన అధికారాలను హరించినట్లే అవుతుంది. కన్యాదాన తాత్పర్యం అదికాదు. తల్లిదండ్రులు కన్య జీవితానికి సంబంధించిన ఏర్పాట్లు చూసే బాధ్యతను వరుడు మరియు అతని సంరక్షకులకు వదలివేస్తారు. దీనిని వారు మనఃపూర్వకంగా నిర్వహించాలి. ఇదే కన్యాదాన ఉద్దేశ్యం. పరాయి ఇంటిలోకి లేతవయసులో అనుభవహీనురాలిగా అడుగుపెట్టిన కన్య బిడియంతో వుండవలసివస్తుంది. అందువలన ప్రారంభ సంధివేళలోనే వరుని పక్షంవారు కూడ కన్య చేతులకు పసుపు రాసేవారు. కన్యాదానం అయిపోయింది. ఇక ఆమె గురించి ఆలోచించవలసిన అవసరం రాదని భావించకూడదు. వారు కూడ ఆమె ఉజ్వల భవిష్యత్తుకోసం సహకరిస్తూ వుండాలి.

క్రియ-భావన : కన్య చేతులకు పసుపు వ్రాసి తల్లిదండ్రులు ఆమె చేతులను, గుప్తదాన ధనాన్ని, పుష్పాలను తమ చేతులలోకి తీసుకొని సంకల్పం చెప్పాలి. ఆ చేతులను వరునికి అందజేయాలి. వరుడు గంభీరంగా బాధ్యతాయుతంగా ఆ చేతులను పట్టుకొని శిరోధార్యంగా స్వీకరించాలి.

కన్యను వరునికి అప్పగిస్తూ ఆమె తల్లిదండ్రులు తమ అధికారాలను కూడ అప్పజెబుతున్నట్లు భావించాలి. ఇప్పుడు కన్య యొక్క కులగోత్రాలు తల్లిదండ్రుల పరంపరగా కాక, భర్త పరంపరగా సాగుతుంది. కన్యకు ఈ భావనాత్మక కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించే మరియు భర్త దానిని స్వీకరించి నిర్వహించగలిగే శక్తిని దేవశక్తులు ప్రసాదిస్తున్నాయి. ఈ భావనతో కన్యాదాన సంకల్పం చెప్పాలి. సంకల్పం అయిన తరువాత సంకల్పకర్త కన్య చేతిని వరుని చేతికి అప్పగించాలి.

|| కన్యాదాన సంకల్పము ||

అద్యేతి నామాహం.... నామ్నీమ్ ఇమాం కన్యాం / భగినీం
 సుస్నాతాం, యథాశక్తి అలంకృతాం, గంధాది - అర్చితాం,
 వస్త్రయుగచ్ఛన్నాం, ప్రజాపతి దైవత్యాం, శతగుణీకృత,
 జ్యోతిష్టోమ - అతిరాత్ర - శతఫల - ప్రాప్తికామోహం ...
 నామ్నే, విష్ణురూపిణీ వరాయ, భరణ - పోషణ - ఆచ్ఛాదన -
 పాలనాదినాం, స్వకీయ ఉత్తరదాయిత్వ - భారమ్, అఖలం
 అద్య తవ పత్నీత్వేన, తుభ్యం అహం సమృద్ధదే

వరుడు ఆమెను స్వీకరిస్తూ యిలా చెప్పాలి - **ఓం నృస్తి |**

|| గోదానం ||

దిశా-ప్రేరణ : గోవు పవిత్రతకు, పరమార్థ పరాయణతకు ప్రతీక.
 కన్యాపక్షం వారు వరునికి పవిత్రత మరియు పరమార్థ ప్రేరణనిచ్చే
 దానాన్నిచ్చాలి. వీలయితే కన్యాదాన సమయంలో గోవును కట్టుంగా ఇవ్వవచ్చు.
 అది కన్యకు మరియు ఆమె కుటుంబానికి ఆరోగ్యధృష్ట్యా చాలా మంచిదికూడ.
 ఈనాటి పరిస్థితులలో గోవును ఇవ్వడం, తీసుకోవడం అసౌకర్యంగా వుంటే దానికి
 ప్రతిగా కొంత ధనాన్ని ఇచ్చి గోదాన ఆచారాన్ని సజీవంగా వుంచవచ్చు.

క్రియ-భానవ : కన్యాదానం చేసేవారు చేతిలోకి సామాగ్రిని
 తీసుకోవాలి. వధూవరుల భవిష్య జీవనం సుఖవంతంగా, సమున్నతంగా
 వుండడం కోసం శ్రద్ధాపూర్వకంగా ఈ శ్రేష్టమైన దానాన్ని ఇస్తున్నట్లు భావించాలి.
 మంత్రంతోపాటు సామాగ్రిని వరుని చేతిలో వుంచాలి.

ఓం మాతా రుద్రాణాం దుహితా వసూనాం

**స్వసాదిత్యానామమృతస్య నాభిః | వ్ర ను వోచం చికితుషే జనాయ
 మా గామనాగామదితిం వభిష్ట || - ఋ. 8.101.15 పాఠ. గృ.సూ. 1.3.27**

|| మర్యాదాకరణ ||

దిశ-ప్రేరణ: కన్యాదానం, గోదానం తరువాత కన్యాదాత వరుని సత్పురుషుల, దేవశక్తుల సాక్షిగా మర్యాదలను పాటించమని అభ్యర్థిస్తారు. వరుడు దానిని స్వీకరిస్తాడు. కన్య యొక్క బాధ్యతలు వరునికి అప్పగించబడ్డాయి. ఋషుల ద్వారా నిర్ధారించబడిన సూత్రాలు విశేష లక్ష్యం కోసం ఉద్దేశించబడ్డాయి. అధికారాన్ని పొంది ఆ సూత్రాలను మరిచి అపమానకరంగా ప్రవర్తించకూడదు. అధికార మత్తులో ఋషులు ప్రవచించిన ధర్మార్థ కామమోక్ష సూత్రాలను ఉల్లంఘించకూడదు. ఈ నివేదనను వరుడు ప్రసన్నంగా స్వీకరించాలి.

క్రియ-భావన : కన్యాదానం చేసేవారు తమ చేతిలోకి జలం, పుష్పాలు, అక్షతలు తీసుకోవాలి. వరునికి మర్యాదలను అప్పగిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. వరుడు వాటిని స్వీకరిస్తూ వాటిని పాటించడానికి సహకరించవలసినదిగా దేవశక్తులను అభ్యర్థించాలి.

ఈ క్రింది మంత్రంతో క్రియ పూర్తి చేయాలి. కన్యాదాత ఇలా చెప్పాలి

ఓం గౌరీం కన్యామిమాం పూజ్య! యథాశక్తివిభూషితామ్ |

గోత్రాయ శర్మణే తుభ్యం, దత్తాం దేవ సమాశ్రయ||

ధర్మస్యాచరణం సమ్యక్, క్రియతామనయా సహ |

ధర్మే చార్థే చ కా మేచ యత్సం నాతిచరేర్విభో ||

వరుడు నాతి చరామి

|| పాణిగ్రహణం ||

దిశా-ప్రేరణ : వరుడు మర్యాదల స్వీకారం తరువాత కన్య తన చేతిని వరుని చేతికి, వరుడు తన చేతిని కన్య చేతికి అప్పగించాలి. ఈ విధంగా ఇద్దరూ ఒకరినొకరు పాణిగ్రహణం చేస్తారు. ఈ క్రియ చేతులు కలపడం లాంటిది. ఒకరినొకరు పట్టుకొని ఆధారం ఇస్తున్నట్లు భావించవచ్చు. కన్యాదానం లాగ ఇది వరుని దానం కాదు. అయినా కూడ వరుడు కన్యాదాన సమయంలో కన్య

భావనలు ఎలావుంటాయో ఆ భావనలతోనే వుండాలి. వరుడు తన వ్యక్తిత్వానికి, ఇష్టాలు ఆకాంక్షలు మరియు గతివిధుల నిర్వహణ కేంద్రంగా వధువుని భావిస్తూ తన చేతిని అప్పగించాలి. ఇద్దరూ ఒకరినొకరు ముందుకు సాగిపోవడం కోసం ఒకరిచేతిని మరొకరు భావనాత్మకంగా సమాజం ముందు పట్టుకుంటే వివాహ ప్రయోజనం పూర్తయినట్టే.

క్రియ-భావన: ఈ క్రింది మంత్రంతో కన్య తన చేతిని వరునివైపు చాపాలి. వరుడు చిటికెన వేలితో సహా పట్టుకోవాలి. దివ్య వాతావరణంలో పరస్పరం స్నేహభావంతో ఒకరి బాధ్యతలను మరొకరు స్వీకరిస్తున్నట్లు భావించాలి.

ఓం యదైషి మనసా దూరం దిశోఽనుపవమానో వా |

హిరణ్యపర్ణో వై కర్ణః స త్వా మన్తనసాం కరోతు అసా ||

- పార.గృ.సూ. 1.4.15

|| గ్రంథి బంధనం ||

దిశా-ప్రేరణ : వధూవరులు పాణిగ్రహణం తరువాత సమాజం ద్వారా ఒక బంధంతో బంధింపబడతారు. కొంగులు ముడివేయడం అంటే ఇద్దరి శరీరాలు - మనసుల నుండి ఒక నూతన సంయుక్త శక్తి ఆవిర్భవించడం. గ్రంథి బంధనంతో కొంగులతో పాటు ధనం, పుష్పాలు, దర్భ, పసుపుకొమ్ము మరియు అక్షతలు వుంచి ముడివేయాలి. ధనం వుంచడంలో అర్థం సంపాదన మరియు సంపద మీద ఇద్దరి సంయుక్త అధికారం వుండాలి. ఇద్దరి అనుమతితోనే ఖర్చులకు వాడాలి. దర్భలకు అర్థం ఎప్పటికి సజీవంగా వుండే ప్రేమ. దర్భల జీవన తత్వం నశించదు. ఎండిన తరువాత కూడ నీళ్ళు చల్లితే ఆకుపచ్చగా మారుతాయి. ఇదే ప్రకారంగా ఇద్దరి మనసులలో ఒకరికొకరు శారీరక, మానసిక ఆరోగ్యాన్ని వికసింపజేసుకోవడానికి ప్రయత్నించాలి. తోటి వారి ఆరోగ్య చెడిపోయి, ఉద్వేగానికి గురయ్యే పనులు చేయకూడదు. అక్షతలు సామూహిక - సామాజిక బాధ్యతలను స్మరించుకోవడం కోసం.

కుటుంబంలో ఉండేవారందరినీ సముచితంగా దృష్టిలో వుంచుకోవడం భార్య, భర్తల పరమపావన కర్తవ్యం. ఒకరిపట్ల ఒకరు ప్రేమతో వుండి, కుటుంబాలలోని వ్యక్తులను ఉపేక్షించకూడదు. ఇదే విధంగా సమాజంలో ప్రజల సేవ కూడ వివేకవంతుల బాధ్యత. ఈ దిశగా ఖర్చుపెట్టే ధనాన్ని, సమయాన్ని ఇద్దరిలో ఎవరూ విరోధించకూడదు. ఇద్దరూ ఒకరినొకరే కాకుండా సమాజ సేవావ్రతాన్ని బాధ్యతలను కూడ ప్రతీకగా అక్షతలను గ్రంథిబంధనంలో ఉపయోగిస్తారు. పుష్పాల్లాగా నవ్వుతూ, వికసిస్తూ, ఒకరి శ్రేయస్సుకోసం ఒకరు తత్పరతతో ప్రశంసిస్తూ వుండాలి. ఎవరూ ఎవరినీ ఇతరుల ముందు అవమానించి తిరస్కరించకూడదు. ఈ విధంగా దర్భ, పుష్పాలు, పసుపుకొమ్ము, ధనం, అక్షతలు అయిదింటినీ కొంగులలో వుంచి ముడివేయాలి. ఏ లక్ష్యంతో వీరు ఏకమవుతున్నారో ఆ లక్ష్యాన్ని జీవితాంతం స్మరించుకోవాలి.

క్రియ-భావన : గ్రంథి బంధనాన్ని ఆచార్యుడు లేదా ప్రతినీధి లేదా ఎవరైనా గౌరవనీయ వ్యక్తులు చేయవచ్చు. ఇద్దరి కొంగులను కలిపి పై అయిదు మంగళ ద్రవ్యాలను వుంచి ముడి వేయాలి. మంగళద్రవ్యాల మంగళ సంస్కారాలతో, దేవశక్తుల సమర్థన మరియు స్నేహితుల సద్భావనల ప్రభావంతో ఎల్లప్పుడూ జీవనలక్ష్యముతో ఇద్దరూ జంటగా కలగలసివుండుగాక అని భావన చేయాలి.

ఓం సమంజస్తు విశ్వేదేవాః, సమాపో హృదయాని నౌ |

సం మాతలిశ్వా సం ధాతా, సముదేష్ఠీ దధాతు నౌ ||

- బు. 10.85.47, పాఠ.గృ.సూ. 1.4.14

|| వధూవరుల-ప్రతిజ్ఞలు ||

దిశ-ప్రేరణ : ఏదైనా మహత్వపూర్ణ పద గ్రహణంతో పాటు శపథ సమారోహం కూడ అనివార్యంగా జోడించబడింది. గ్రంథిబంధనం, పాణిగ్రహణం తరువాత వరుడు - వధువు ద్వారా, సమాజం ద్వారా దాంపత్య సూత్రంలో బంధించబడతాడు. దీని తరువాత అగ్ని మరియు దేవశక్తుల సాక్షిగా

యిద్దరినీ సంయుక్తంగా ఒక జట్టుగా రూపొందించే క్రమం వుంటుంది. ఈలోగా వారు తమ కర్తవ్య ధర్మ మహత్యాన్ని పూర్తిగా తెలుసుకోవడం మరియు కర్తవ్యపాలనా సంకల్పాన్ని తీసుకోవాలి. ఈ విషయంలో మొదటి బాధ్యత వరుడిది. ముందుగా వరునిచేత తరువాత వధువుచేత ప్రతిజ్ఞలు చేయించాలి.

క్రియ-భావన :

వర-వధువులు స్వయంగా ప్రతిజ్ఞలు చదవాలి. సంభవమైతే ఆచార్యుడు ఒక్కొక్క ప్రతిజ్ఞను వ్యాఖ్య సహితంగా తెలియచెప్పాలి.

వరుని ప్రతిజ్ఞలు :

- ఈ రోజు నుండి ధర్మపత్నిని అర్ధాంగిగా ఘోషించి, ఆమెలో నా వ్యక్తిత్వాన్ని కలిపి ఒక క్రొత్త జీవితాన్ని సృష్టిస్తాను. నా శరీరంలో ఒక అంగంగా ధర్మపత్నిని గుర్తిస్తాను.

ధర్మపత్నీం మిలిత్యైవ, హ్యేకం జీవనమావయోః |

అద్యారభ్య యతో మే త్వం, అర్ధాంగినీతి ఘోషితా ||1||

- ప్రసన్నతతో గృహలక్ష్మికి సరియైన అధికారాన్ని కట్టబెడతాను. జీవన నిర్ధారణలో ఆమె పరామర్శలకు విలువ యిస్తాను.

స్వీకరోమి సుఖేన త్వాం, గృహలక్ష్మీమహంతతః |

మంత్రయిత్యా విధాస్యామి, సుకార్యాణి త్వయా సహ ||2||

- రూప, ఆరోగ్య, స్వభావ గత గుణ దోషాలను మరియు అజ్ఞాన జనిత వికారాలను మనసులో వుంచుకోను. వాటి కారణంగా అసంతృప్తిని వ్యక్తం చేయను. స్నేహపూర్వకంగా సంస్కరించి, సహనంతో ఆత్మీయతను కలిగివుంటాను.

రూప-స్వాస్థ్య-స్వభావాంతు, గుణదోషాదీన్ సర్వతః |

రోగాజ్ఞాన - వికారాంశ్చ, తవ విస్తృత్య చేత సః ||3||

- భార్యతో ఒక మిత్రుడుగా వ్యవహరిస్తాను. ఈ వచన పాలనలో పూర్తి నిష్ఠ కలిగివుంటాను.

సహచరో భవిష్యామి, పూర్ణ స్నేహః ప్రదాస్యతే |
సత్యతా మమ నిష్ఠా చ, యస్యాధారం భవిష్యతి ||4||

- పత్నికోసం ఏ విధంగా పతివ్రతా మర్యాద ఉద్దేశింపబడిందో, అదే ధృఢత్వంతో స్వయంగా పత్నివ్రత ధర్మాన్ని పాటిస్తాను. చింతన, ఆచరణ, రెండింటిలోను కూడ పరస్మీలతో అపవిత్ర సంబంధాన్ని పెట్టుకోను.

యథా పవిత్రబిత్తేన, పాతివ్రత్య త్వయా ధృతమ్ |
తద్దైవ పాలయిష్యామి, పత్నీవ్రతమహం ధృవమ్ ||

- గృహవ్యవస్థలో ధర్మపత్నికీ ప్రాధాన్యత ఇస్తాను. ఆదాయ, వ్యయాల విషయంలో ఆమెతో చర్చించి, ఆమె సలహాలకు ప్రాధాన్యత యిచ్చి గృహస్థోచిత జీవన చర్యను పాటిస్తాను.

గృహస్యార్థవ్యవస్థాయాం, మంత్రయిత్యా త్వయా సహ |
సంచాలనం కలిష్యామి, గృహస్థోచిత-జీవనమ్ ||6||

7. ధర్మపత్ని యొక్క సుఖశాంతుల కోసం, ప్రగతి సంరక్షణ కోసం నా శక్తి, సాధనాలను పూర్తి నిజాయితీతో వెచ్చిస్తాను.,

సమృద్ధి-సుఖ-శాంతీనాం, రక్షణాయ తథా తవ |
వ్యవస్థాం వై కలిష్యామి, స్వశక్తివైభవాదిభః ||7||

- మధుర భాషణలతో శ్రేష్ఠ వ్యవహారాలను నిర్వర్తించే ప్రయత్నం చేస్తాను. అభిప్రాయ బేధాలు, పొరపాట్లను శాంతచిత్తంతో పరిష్కరిస్తాను. ఇతరుల ముందు పత్నిని తిరస్కరించడం, ఆమెపై కళంకాన్ని ఆపాదించడం చేయను.

యత్నశీలో భవిష్యామి, సన్మార్గంసేవితుం సదా
అవయోః మతభేదాంశ్చ, దోషాన్సంశోధ్య శాం తితః||8||

- పత్ని అసమర్థురాలైనా తన కర్తవ్యం నుండి విముఖురాలైనా కూడ నా సహకారము, కర్తవ్యపాలనలో కొంచెం కూడ వెనుకంజవేయను.

**భవత్యామసమర్థాయాం, విముఖాయాంచ కర్తణీ |
విశ్వాసం సహయోగంచ, మమ ప్రాప్సుసి త్వం సదా ||**

వధువు ప్రతిజ్ఞలు :

- నా జీవితాన్ని పతి జీవనంతో కలిపి సంయుక్తంగా ఒక నవజీవితాన్ని సృష్టిస్తాను. ఈ ప్రకారం గృహంలో ఎల్లప్పుడూ నిజమైన అర్థాంగిగా వుంటాను.

**స్వజీవనం మేళయిత్వా, భవతః ఖలు జీవనే |
భూత్వా చార్థాంగినీ నిత్యం, నివత్వామి గృహేసదా ||1||**

- పతి పరివారానికి సంబంధించిన వారందరినీ ఒకే శరీరానికి సంబంధించిన అంగంగా భావించి అందరితోను సభ్యతతో, విధేయతతో నడుచుకుంటాను. ఉదారంగా సేవ చేస్తాను. మధురంగా వ్యవహరిస్తాను.

**శిష్టతాపూర్వకం సర్వైః, పరివారజనైః సహ |
ఔదార్యేణ విధాస్యామి, వ్యవహారం చ కోమలమ్ || 2 ||**

- అలసత్వాన్ని వదలి శ్రమ పూర్వకంగా గృహకార్యాలను నిర్వర్తిస్తాను. ఈ ప్రకారంగా పతి ప్రగతి, జీవన వికాసాలకు సముచితయోగదానం చేస్తాను.

**త్యక్త్వాలస్యం కలిష్యామి, గృహకార్యే పరిశ్రమమ్ |
భర్తృహర్షం హి జ్ఞాస్యామి, స్వీయామేవ ప్రసన్నతామ్ ||3||**

- పతిప్రతా ధర్మాన్ని పాటిస్తాను. శ్రద్ధా భావనలతో ఎల్లప్పుడూ పతికి అనుకూలంగా వుంటాను. కపటము, దాపరికం లేకుండా నిర్దేశాలను అవలంబించే అభ్యాసం చేస్తాను.

**శ్రద్ధయా పాలయిష్యామి, ధర్మం పాతివ్రతం పరమ్ |
సర్వదైవానుకూల్యేన, పత్యురాదేశపాలికా ||4||**

- సేవ, స్వచ్ఛత, ప్రియభాషణలను పాటిస్తాను. ఈర్ష్య, ద్వేషం మొదలయిన దోషాలకు దూరంగా వుంటాను. ఎల్లప్పుడు ప్రసన్నతను అందిస్తాను.

**సుశ్రావణాపరా స్వచ్ఛా, మధుర-ప్రియభాషిణీ |
ప్రతిజానే భవిష్యామి, సతతం సుఖదాయినీ ||5||**

- మితవ్యయంతో అనవసర ఖర్చులను నివారిస్తాను. పతి అసమర్థుడయినా కూడ గృహస్థ అనుశాసనాన్ని పాలిస్తాను.

**మితవ్యయేన గార్వస్థ్య-సంచాలనే హి నిత్యదా |
ప్రయతిష్యే చ సోత్సాహం, తవాహమనుగామినీ ||6||**

- స్త్రీలకు పతి దైవ స్వరూపము. ఈ విధమైన భావనతో అభిప్రాయ భేదాలను మరచి, సేవ చేస్తూనే జీవితమంతా సక్రియాపరురాలిగా వుంటాను. ఎప్పుడూ పతిని అవమానించను.

**దేవస్వరూపో నారీణాం, భర్తా భవతి మానవః |
మత్యేతి త్వాం భజిష్యామి, నియతా జీవనావధిమ్ ||7||**

8. పతికి పూజ్యులయిన వారిని, శ్రద్ధాపాత్రులైన వారిని సేవ, వినయం ద్వారా ఎప్పుడూ సంతృప్తులుగా వుంచుతాను.

**పూజ్యస్తవ పితరో యే, శ్రద్ధయా పరమా హి మే |
సేవయా తోషయిష్యామి, తాన్సదా వినయేన చ ||8||**

9. కుటుంబ సభ్యులలో సుసంస్కారాలను వికశింపజేసి వారిని సద్భావనలు, సదాచారాల సూత్రబద్ధులుగా వుంచే నైపుణ్యాన్ని వికశింపజేసుకుంటాను.

**వికాసాయ సుసంస్కారైః, సూత్రైః సద్భావవర్ధిణిః |
పరివారసదస్యానాం, కౌశలం వికసామ్యహమ్ ||9||**

|| యజ్ఞీయ ప్రక్రియ ||

శపథ గ్రహణం తరువాత వారి శ్రేష్ఠ భావనల వికాసానికి, పోషణను యజ్ఞీయ వాతావరణాన్ని నిర్మించాలి. అగ్నిస్థాపన నుండి గాయత్రీ మంత్రం 9, 12 లేదా 24 ఆహుతుల వరకు కార్యక్రమాన్ని చేయాలి. తరువాత ప్రాయశ్చిత్త హోమం చేయాలి.

|| అగ్నిస్థాపనా ||

యజ్ఞాగ్నిని బ్రహ్మకు ప్రతినిధిగా భావించి యజ్ఞకుండములో దానికి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేస్తాము. ఆ భావనతోనే అగ్నిస్థాపన విధానం నిర్వహించాలి. కుండములో ప్రథమ - అగ్నిజ్యోతి కనబడగానే అందరూ దానికి నమస్కరించాలి.

అగ్నిస్థాపనకు ముందే ప్రజ్వలింపజేయడానికి ఎటువంటి బాధ కలుగకుండా వుండే విధంగా సమిధలను కుండములో అమర్చాలి. అగ్నికి పైన సన్నని ఎండుపుల్లలను వుంచితే అగ్ని త్వరగా ప్రవేశిస్తుంది. ఒక చెంచాలో కర్పూరం గాని, నేతిలో తడిపిన లావుపాటి వత్తిని పెట్టి, వెలిగించి అగ్నిని స్థాపించాలి.

ఓం భూర్భువః స్వర్ద్యౌలవ భూమ్నా, పృథివీవ వరిమ్ణా | తస్యాస్తే
 పృథివి దేవయజసి, పృష్ఠేగ్నిమన్నాదమన్నాధ్యయా- దధే |
 అగ్నిం దూతం పురోదధే, హవ్యవాహముపబ్రువే |
 దేవాం ఆసాదయాదిహా | 3.5, 22.17

ఓం అగ్నేయే నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||
 జలం, గంధాక్షతం, పుష్పాణి, ధూపమ్, తిపం, నైవేద్యం
 సమర్పయామి ||

గాయత్రీ స్తవనమ్

ఈ స్తవనంలో (ఆ.హ్య.స్తో.) లో గాయత్రీ మహామంత్ర అధిష్టాన దేవత సవితా - దేవత ప్రార్థన వున్నది. దీనిని అగ్నికి అభినందన, అభివందన అని కూడా చెప్పవచ్చు. ప్రతి పల్లవిలోను వరించే యోగ్యత గల సవితా-దేవత మమ్ములను పవిత్రం చెయ్యి అని చెప్పబడింది. దివ్యత, పవిత్రత సంచరిస్తున్నట్లు పులకించాలి.

యన్తండలం తిప్తికరం విశాలమ్,
 రత్నపుభం తీవ్రమనాది రూపమ్ |
 దారిద్ర్య - దుఃఖ క్షయకారణం చ,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||1||

యన్తండలం దేవగణైః సుపూజితమ్,
 విప్లైః స్తుతం మానవ ముక్తికోవిదమ్ |
 తం దేవదేవం ప్రణమామి భర్గం,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||2||

యన్తండలం జ్ఞానఘనం త్వగమ్యం,
 త్రైలోక్య పూజ్యం త్రిగుణాత్మరూపమ్
 సమస్త-తేజోమయ - దివ్య రూపం,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||3||

యన్తండలం గూఢమతిప్రబోధం,
 ధర్మస్య వృద్ధిం కురుతే జనానాం |
 యత్ సర్వపాపక్షయకారణం చ,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||4||

యన్తండలం వ్యాధివినాశదక్షం,
 యద్భగ్-యజుః సామసు సప్తగీతమ్ |
 ప్రకాశితం యేన చ భూర్భువః స్వః,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||5||

యన్తండలం వేదవిదో వదన్తి,
 గాయన్తి యచ్ఛారణ - సిద్ధ సంఘాః |
 యద్యోగీనో యోగజుషాం చ సంఘాః
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||6||

యన్తండలం సర్వజనేషు పూజితం,
 జ్యోతిశ్చ కుర్యాదిహ మర్తలోకే |
 యత్యాల - కాలాదిమనాదిరూపమ్,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||7||

యన్తండలం విష్ణుచతుర్ముఖాస్యం,
 యదక్షరం పాపహరం జనానామ్ |
 యత్యాల కల్పక్షయకారణం చ,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||8||

యన్తండలం విశ్వసృజాం ప్రసిద్ధం,
 ఉత్పత్తి - రక్షా - ప్రళయ - ప్రగల్భమ్ |
 యస్మిన్ జగత్సంహారతేభిలం చ,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||9||

యన్తండలం సర్వగతస్య విష్ణోః,
 ఆత్మా పరంధామ - విశుద్ధతత్త్వమ్ |
 సూక్ష్మాన్తరైర్యోగపథానుగమ్యం,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||10||

యన్తండలం బ్రహ్మవిదో వదన్తి,
 గాయన్తి యచ్చారణ - సిద్ధ సంఘాః |
 యన్తండలం వేదవిదః స్మరన్తి,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||11||

యన్తండలం వేద-విదోపగీతం,
 యద్యోగీనాం యోగపథాను గమ్యం |
 తత్సర్వవేదం ప్రణయామి దివ్యం,
 పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||12||

అగ్ని ప్రతిపానమ్

ప్రదీప్తమైన అగ్నిలోనే ఆహుతులు ఇవ్వాలి. విననకర్రతో విసురుతూ అగ్నిని ప్రజ్వలింపచేయాలి. పొగతో నిండిన నిప్పులలో ఆహుతులు ఇవ్వకూడదు.

తక్కువ కాలమైనా జీవితాన్ని దీప్తివంతంగా, జ్వలనశీలంగా, ప్రచండంగా, చురుకుగా మరియు ప్రకాశవంతంగా జీవించాలి. పొగతో నిండిన అగ్ని ఒక సంవత్సరం వెలిగినా దానికన్నా వెలుగునిచ్చే జ్వల ఒక క్షణం వెలిగితే చాలు. మనలో నిద్రిస్తున్న శక్తులను జాగృతం చేసే ప్రేరణ అగ్ని ప్రదీపంలో వున్నది.

ఓం ఉద్బుధ్యస్యాగ్నే ప్రతి జాగృహి, త్వమిష్టా పూర్తే
 స గ్వంగ్ సృజేథామయం చ| అస్మిన్తథస్తే అధ్యుత్తరస్మిన్, విశ్వే
 దేవా యజమానశ్చ సీదత || - 15.54, 18.61

★★★

|| సమిధాధానమ్ ||

యజ్ఞపురుషుడు అగ్నిదేవుడు ప్రకటితమయ్యాక నాలుగు సన్నటి చిన్న సమిధలను నేతిలో మంచి ఒక్కొక్కటిగా నాలుగు మంత్రాలతో నాలుగుసార్లు సమర్పించాలి.

నాలుగు సత్యాలను అగ్నిదేవుని సాక్షిగా స్మరించుకోవడానికి ఈ నాలుగు సమిధలను సమర్పించడం జరుగుతుంది. (1) బ్రహ్మచర్యం, గృహస్థం, వానప్రస్థం మరియు సన్యాసాల వ్యవస్థను పూర్తిచేయడం (2) ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షాలను పొందడానికి కావలసిన జీవనక్రమాన్ని అవలంబించడం (3) సాధన, స్వాధ్యాయం, సంయమనం, సేవ - ఈ నాలుగు గుణాలను అవలంబించడం (4) శరీరబలం, మనోబలం, ఆత్మబలం, బ్రహ్మబలం ఈ నాలుగు శక్తుల కోసం ప్రబల ప్రయత్నం చేయడం. ఈ నాలుగు ప్రయోజనాలను, ఈ లక్ష్యాన్ని నాలుగు సమిధల ద్వారా స్మృతిపటలంలో అంకితం చేసుకోవాలి. మన వ్యక్తిత్వం స్నేహసిక్తంగా, మృదువుగా, కోమలంగా, సరళంగా వుండాలి. ఈ ప్రేరణ పొందడానికి స్నేహ-ఘృతంలో మంచి నాలుగు సమిధలను సమర్పించాలి. నేతితో కూడిన సమిధలు ఏ విధంగా అగ్నిని ప్రజ్వలంపజేస్తాయో, అదేవిధంగా పైన చెప్పిన శక్తులన్నీ మన సంకల్పము మరియు దేవానుగ్రహాల సంయోగంతో సాధకులు పొందుతున్నారని భావన చేయాలి.

నేతి ఆహుతులను ఇచ్చే స్థానం అనగా వేదికకు ఎదురుగా కూర్చున్నవారు మాత్రమే సమిధా దానం ఇవ్వాలి. జలప్రసేచనం మరియు ఏడు ఆజ్యాహుతులను కూడ వారే ఇవ్వాలి.

1. **ఓం అయన్త ఇద్ధ ఆత్తా, జాతవేదన్తేనేధ్యస్య వర్ధస్య |
చేద్ధే వర్ధయ చాస్తాన్ ప్రజయా, పశుభిర్బ్రహ్మవర్ధసేన,
అన్తాధ్యేన సమేధయ స్వాహా | ఇదం అగ్నయే జాతవేదసే
ఇదం న మమ || ఆశ్శు.గృ.సూ. 1.10**

2. ఓం సమిధాన్గ్నిం దువస్యత, ఘృతైర్బోధయతాతిథిమ్ |
ఆస్మిన్ హవ్యా జాహోతన స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న
మమ ||
3. ఓం సుసమిధాయ శోబిషే, ఘృతం తీవ్రం
జాహోతన | అగ్నయే జాతవేదసే స్వాహా | ఇదం
అగ్నయే జాతవేదసే ఇదం న మమ ||
4. ఓం తం త్వా సమిధభరంగిరో, ఘృతేన వర్ధయామసి |
బృహచ్ఛోచా యవిష్వ స్వాహా | ఇదం అగ్నయే
అంగీరసే ఇదం న మమ || - 3. 1-3

|| జలప్రసేచనమ్ ||

అగ్ని, జలం ఒక జంట. యజ్ఞం అగ్ని, జలం గాయత్రి. వీటినే జ్ఞానం - కర్మ అని కూడ చెప్పవచ్చు. ఈ జంటను (1) తేజస్సు - మధురత (2) శ్రమ - సంతోషం (3) సంపాదన - త్యాగం (4) క్రాంతి - శాంతి అని కూడ చెప్పవచ్చు.

ప్రోక్షణి పాత్ర (కాడ లేని చెక్క గరిటె) లో జలం తీసుకొని క్రింది మంత్రాలతో కుండము బయట నాలుగు దిక్కులలో పోయాలి. అగ్ని చుట్టూ శీతలత్వం వ్యాపిస్తున్నది అని భావన చేయాలి. దాని పరిణామం శాంతిదాయకం అగుగాక.

ఓం అదితే నమో నమస్యస్య || (ఇతి పూర్వే)

ఓం అనుమతే నమో నమస్యస్య || (ఇతి పశ్చిమే)

ఓం సరస్వత్యనుమస్యస్య || (ఇతి ఉత్తరే) - గో.గృ.సూ 1.3.1-3

ఓం దేవ సవితః ప్రసువ యజ్ఞం, ప్రసువ యజ్ఞపతిం

భగాయ | దివ్యో గంధర్వః కేతపూః, కేతం నః పునాతు,

వాచస్పతిర్వాచం నః స్పదతు || (ఇతి చతుర్థిక్షు) -11.7

★★★

|| అజ్ఞాపాతి ||

సర్వప్రథమంగా ఏడు మంత్రాలతో కేవలం నేతితోనే ఆహుతులు ఇవ్వాలి. ఈ ఆహుతులతో హవన సామాగ్రి హోమం చెయ్యకూడదు. నెయ్యి కరిగించి వుండాలి. నేతిచుక్కలు భూమిమీద, యజ్ఞకుండము మీద పడకుండా స్రువను నేతిలో ముంచి తీసేటపుడు నేతిపాత్ర అంచున రాయాలి. స్వాహా అన్నప్పుడే ఆహుతి ఇవ్వాలి. స్రువను వెనక్కు తీసుకునేటపుడు మిగిలిన నేతిలో ఒక చుక్కను ప్రణీతా పాత్రలో నింపిన నీటిలో విదిలించాలి.

ఘృతానికి రెండవ పేరు స్నేహం. స్నేహం అంటే ప్రేమ, సహానుభూతి, సేవ, అనుభవము, దయ, మమత, ఆత్మీయత, కరుణ, ఉదారత, వాత్సల్యం లాంటి సద్గుణాలు ఈ ప్రేమను వ్యక్తీకరించడంలో ఇమిడి ఉన్నాయి. నిస్వార్థ భావనతో ఉన్నత ఆదర్శాలతో సాధించేదే దివ్యప్రేమ. ఈ దివ్య ప్రేమ స్నేహఘృతం యజ్ఞ పరమార్థంతో జోడింపబడితే దేవతలు ప్రసన్నమవుతారు. ఆ శిక్షణే ఈ ఏడు నేతి ఆహుతులలో వున్నది. నిజమైన ప్రేమపాత్రులు ఏడుగురే. ఈ ఏడింటినీ ఈశ్వరరూపియైన సూర్యుని - ఏడు కిరణాలుగా చెప్పవచ్చు. ఇవే బ్రహ్మాదిత్యుని ఏడు అశ్వాలు (1) ప్రజాపతి పరమేశ్వరుడు (2) ఇంద్రుడు - ఆత్మ (3) అగ్ని - వైభవం (4) సోముడు - శాంతి (5) భూః - శరీరం, (6) భువః - మనస్సు (7) స్వః - అంతఃకరణం. ఈ ఏడుగురు దేవతలను స్వచ్ఛమైన మనసుతో ప్రేమించాలి. అంటే వీటి సంస్కరణ మరియు అభివృద్ధి కోసం నిరంతరం ప్రయత్నిస్తూ వుండాలి. ఇదే దేవతలందరికీ ఇచ్చే ఏడు ఆహుతుల ప్రయోజనం.

1. ఓం ప్రజాపతయే స్వాహా | ఇదం ప్రజాపతయే ఇదం న మమ || 18.28
2. ఓం ఇంద్రాయ స్వాహా | ఇదం ఇంద్రాయ ఇదం న మమ ||
3. ఓం అగ్నయే స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న మమ ||
4. ఓం సోమాయ స్వాహా | ఇదం సోమాయ ఇదం న మమ ||
- 22.27
5. ఓం భూః స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న మమ ||
6. ఓం భువః స్వాహా | ఇదం వాయవే ఇదం న మమ ||

7. ఓం స్వః స్వాహా | ఇదం సూర్యాయ ఇదం న మమ ||

- గో.గృ.సూ. 1.8.15

|| గాయత్రీ మంత్రాహుతిః ||

గాయత్రీ మంత్ర ఆహుతులు ఎన్ని ఇవ్వాలో దానికి అనుగుణంగా సామాగ్రి, నెయ్యి, సమిధలు ముందుగానే ఏర్పాటు చేసుకోవాలి. మధ్యమ మరియు ఉంగరపు వేళ్ళపై హవన సామాగ్రి తీసుకోవాలి. బొటనవేలితో దానిని నెమ్మదిగా ముందుకు తోస్తూ ఆహుతిగా ఇవ్వాలి. ఆహుతి ఇచ్చేవారందరూ కలిసి మంత్రం చెప్పాలి. స్వాహా పదాన్ని ఉచ్చరిస్తూనే చెయ్యి ముందుకు చాపి ఆహుతి ఇవ్వాలి. హవన సామాగ్రి అటు, ఇటు పడకుండా అగ్నిలోనే పడాలి. ఆహుతి ఒక్కసారే ఇవ్వాలి. అరచేయి పైవేపే వుండాలి. ఆహుతి ఇచ్చిన తరువాత ఇదం గాయత్రై ఇదం న మమ అని చెప్తాము. దీని అర్థం ఈ యజ్ఞానుష్ఠాన పుణ్య-పరమార్థం స్వార్థ సాధన కోసం కాక లోకకల్యాణం కోసం చేయబడుతున్నది. గౌరవనీయ అతిథులకు ప్రేమపూర్వకంగా ఏ విధంగా భోజనం పెడతామో అదే విధంగా శ్రద్ధా-భక్తి మరియు గౌరవ భావనతో అగ్నిదేవుని నోటిలో ఆహుతి ఇవ్వాలి. లోకకల్యాణం కోసం శ్రమ, తపస్సు, త్యాగం చేస్తున్నాము. అగ్నిస్పర్శతో కట్టెలు అగ్నిగా మారిపోతాయి. అదేవిధంగా యజ్ఞపురుషుని సాన్నిధ్యానికి వచ్చి ఆహుతులు సమర్పిస్తూ జీవితాన్ని యజ్ఞమయం చేసుకునే ప్రయత్నం చేస్తున్నాము. ఈ భావనలతో ఆహుతులు ఇవ్వాలి. గాయత్రీ మంత్రంతో 24 ఆహుతులు ఇవ్వాలి. సమయానుసారంగా ఈ సంఖ్యను పెంచవచ్చు లేదా తగ్గించవచ్చు.

ఓం భూర్భువః స్వః తత్సవితుర్వరేణ్యమ్, భర్గో దేవస్య భిమహి |

భియో యో నః ప్రచోదయాత్ స్వాహా |

ఇదం గాయత్రై ఇదం న మమ || - 36.3

★★★

|| ప్రాయశ్చిత్తం హోమం ||

దిశ-ప్రేరణ : గాయత్రీ మంత్ర ఆహుతుల తరువాత అయిదు ఆహుతులను ప్రాయశ్చిత్త హోమరూపంలో యివ్వాలి. వరుడు, వధువు ఇద్దరూ హవన సామాగ్రిని చేతిలోకి తీసుకోవాలి. ఆహుతి యిచ్చే సమయంలో ఇద్దరి మనసులలోను దాంపత్య జీవనంలో బాధలు కలిగించే కుసంస్కారాలు ఏవైనా యిప్పటివరకూ వుండివుంటే అవన్నీ స్వాహా అవుతున్నట్లు భావించాలి. ఎవరితోనైనా గృహస్థ ఆదర్శాలు ఉల్లంఘించి పొరపాట్లు వుండివుంటే వారిని ఇప్పుడు ఒక స్వప్నంగా భావించి విస్మరించాలి. ఇలాంటి పొరపాట్లు కారణంగా ఎవరూ ఎవరినీ దూషించడం, దోష దృష్టితో చూడడం చేయకూడదు. ఏ ఇతర మాదకద్రవ్యాల దుర్వ్యసనాలు, కఠిన స్వభావం, స్వార్థం, అహంకారం లాంటి లోపాలేమైనా వుంటే వాటిని త్యాగం చేయాలి. ఆ పొరపాట్లకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుంటూ, భవిష్యత్తులో దాంపత్య జీవనానికి విఘాతం కలిగించే అలాంటి తప్పులను మరల చేయకూడదనే సంకల్పం కూడ తీసుకోవాలి.

క్రియ-భావన : వధూవరులు హవన సామాగ్రిని ఆహుతులుగా సమర్పించాలి. ఆహుతులతోపాటు పూర్వ దుష్కృత్యాలు జ్వలించిపోతున్నట్లు భావించాలి. స్వాహాతో ఆహుతి సమర్పించి, ఇదం నమమ తో రెండు చేతులూ జోడించి నమస్కరించాలి.

**ఓం త్వం నో అగ్నే వరుణస్య విద్వాన్, దేవస్య హేఠో అవ యాసిసీష్టాః |
యజిష్టా వహ్నితమః శోశుచానో, విశ్వా ద్దేషా గ్వంగ్ సి ప్ర
ముముగ్ధస్త్రత్ స్వాహా | ఇదమగ్నేవరుణాభ్యాం ఇదం న మమ | 21.3**

ఓం స త్సం నో అగ్నే వమో భవోతీ, నేదిష్ఠో అస్మా ం ఉషసో వ్యుష్టా ।
అవ యక్ష్వ నో వరుణ గ్వం గ్ రరాణో, వీహి మృడీక గ్వం గ్ సుహవో
న ం ఏధి స్వాహా | ఇదం అగ్నేవరుణాభ్యాం ఇదం నమమ || 21.4

ఓం అయాశ్చాగ్నేస్య సభశస్తిపాశ్చ, సత్యమిత్యమయాం అసి |
అయా నో యజ్ఞం వహస్యయా, నో ధేహి భేషజ గ్వం గ్ స్వాహా |
ఇదమగ్నయే ఆయసే ఇదం న మమ || - కా.శ్రా. సూ. 25.1.11

ఓం యే తే శత వరుణ యే సహస్రం, యజ్ఞయాః పాశా వితతా
మహంతః, తేభిర్షో అద్య సవితోత విష్ణుః, విశ్వే ముజ్శ్చన్తు
మరుతః స్వర్యాః స్వాహా |
ఇదం వరణాయసవిత్రే విష్ణవే విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో మరుద్భ్యుస్సర్వేభ్యశ్చ
ఇదం న మమ || - కా.శ్రా.సూ. 25.1.11.

ఓం ఉదుత్తమం వరుణ పాశమస్తదవాధమం, విమధ్యమ
గ్వం గ్ శ్రధాయ | అథా వయమాదిత్య వ్రతే తవానాగసో,
అదితయే స్వామ స్వాహా | ఇదం వరుణాయాదిత్యా
యాదితయే చ ఇదం న మమ ||- 12.12

|| శిలారోహణ ||

దిశ-ప్రేరణ : శిలారోహణ ద్వారా రాయిమీద కాలుపెడుతూ
అంగదుడు కాలుమోపిన విధంగా బాధ్యతలను నిర్వహించడం కోసం
అడుగుముందుకు వేస్తున్నట్లు భావించాలి. ఈ ధర్మకృత్యం ఒక బొమ్మలాటకాదని,
ఎగతాళిగా వదలివేసేది కాదనీ, ఈ ప్రతిజ్ఞలు పర్వత పంక్తుల్లా శాశ్వతంగా,
దృఢంగా వుంటాయని భావన చేయాలి.

క్రియ-భావన : మంత్రం చెప్పేటప్పుడు వధూ-వరులు తమ
కుడికాలును శిలపై వుంచాలి. ఈ బాధ్యతలు నిర్వర్తించుటకు మరియు బాధలను

అధిగమించుటకు కావలసిన శక్తి, సంకల్పబలంతో, దైవశక్తుల అనుగ్రహంతో లభిస్తుందని భావన చేయాలి.

ఓం ఆరోహేమమశ్వానమత్సేవ త్వ గ్వంగ్ స్థిరా భవ |

అభితిష్ఠ వృతన్యతో వబాధస్య వృతనాయతః | - పార.గృ.సూ. 1.7.1.

|| లాజాహోమము మరియు ప్రదక్షిణ ||

ప్రాయశ్చిత్తహోమం తరువాత లాజాహోమము మరియు యజ్ఞాగ్నికి ప్రదక్షిణ చేయాలి. లాజాహోమం కోసం కన్య సోదరుడు పశ్చిములో పేలాలు తీసుకొని వెనుక నిలబడాలి. ఒక గుప్పెడు పేలాలు కన్యకు ఇవ్వాలి. కన్య వాటిని వరుడికివ్వాలి. వరుడు ఆహుతి మంత్రంతో వాటిని హవనం చేయాలి. ఈ విధంగా మూడుసార్లు చెయ్యాలి. కన్య మూడుసార్లు తన సోదరుని వద్ద పేలాలు తీసుకొని తన భర్తకు అప్పగిస్తుంది. వ్యక్తిగత ఉపయోగం కోసం తండ్రి ఇంటినుండి ఏదో కొంత లభించింది, దానిని దాచి వేరుగా వుంచకుండా మీకే అప్పగిస్తున్నానని కన్య చెబుతున్నది. వేరు భావనలు, రహస్య భావనలు ఎవరి మనసులోను వుండకూడదు. ఏ ప్రకారం భర్త తన సంపాదనను భార్యకు అప్పగిస్తాడో అదేవిధంగా భార్య తనకు లభించిన దానిని భర్త చేతికిస్తుంది. మనం కష్టపడి సంపాదించిన దానితోనే సరిపెట్టుకోవాలి. ఎవరో దయతలచి బహుమానంగా ఇచ్చినదానిని కష్టపడకుండా కూర్చుని ఎందుకు తినాలి, వారికి ఎందుకు ఋణగ్రస్తులుగా కావాలి అని ఆలోచిస్తూ ఆ పేలాలను తమకోసం వుంచుకోకుండా యజ్ఞంలో హవనం చేస్తాడు. జనకశ్యాణం కోసం ఆ పదార్థం వాయురూపాన్ని ధరించి విశ్వమంతా వ్యాపిస్తుంది. పూరక వచ్చే సొమ్ము తీసుకోకూడదని, ఒకవేళ తీసుకోవలసి వచ్చినా లోకహితం కోసం ఖర్చు చేయాలనే గొప్ప మానవత్వ ఆదర్శం ఈ క్రియలో మనకు కనిపిస్తుంది. ప్రజలు తాము చెమటోడ్చి సంపాదించిన దానిమీదే ఆధారపడి జీవించాలి. తండ్రి మరణించిన తరువాత వారసులుగా తమకు లభించిన సంపదను తమ స్వకార్యం కోసం వినియోగించుకునే వారు కాదు. సమాజ సేవకులైన బ్రాహ్మణుల పోషణార్థం లేదా ఇతర పుణ్యకార్యాల కోసం వినియోగించేవారు. వరకట్న

విషయంలో కూడా ఇదే సరియైన పద్ధతి. వియ్యపువారి నుండి ఉదారంగా ఆధారం కోసం ఏదో లభించినా మన ఆలోచన కూడ కొంత వుండాలి కదా. కష్టపడి జీవించేవారికి వూరకనే వచ్చిన సొమ్ము తినడంలో సిగ్గు పడడం స్వాభావికం. కష్టపడకుండా వచ్చిన ధనం, అది కూడ దయతలచి దానంగా యిచ్చినది జీర్ణం కాదని, దానిని పరిహారంగా లోకకళ్యాణ కార్యాలలో, పరమార్థ యజ్ఞంలో ఆహూతి యివ్వడము మంచిదని భావించాలి. ఇదే ఉద్దేశ్యంతో భార్య సోదరుడు యిచ్చిన పేలాలను అతడు యజ్ఞ కార్యంలో సమర్పిస్తాడు. వరకట్న ఉపయోగం సరిగ్గా ఇదే. వివాహ సమయంలో వరుని పక్షం వారి నుండి ఎంతో దానం, పుణ్యం చేయడం జరుగుతుంది. ఏ కొంచెం లభించినా దానిని అందరికీ దానం చేయాలి. వివాహ సమయంలోనే కాకుండా ఇతర సమయాలలో కూడ ఈ విధంగా ఇదే నీతిని పాటించాలి. దానిని ఉపయోగించుకొని పరలోక ఋణగ్రస్తులం కాకూడదు. అటువంటి ఆదాయాలను పరుల కోసం ఉపయోగించి ఆ ఉదార పరంపరకు అడ్డుకట్ట వేయకుండా లోకకళ్యాణం కోసం ముందుకు తీసుకెళ్ళాలి. ఎక్కడి భారతీయ సంస్కృతీ ఉదార భావనలు, ఎక్కడి ఈనాటి ధన పేరాశలో కన్య పక్షీయులను దోచుకునే వరకట్న పైశాచిక కోరికలు. రెండింటికీ ఆకాశానికి, భూమికి వున్నంత తేడా వుంది. కన్య తన హృదయాన్ని, ఆత్మని బహుమతిగా ఇస్తున్నది. దానికి ప్రతిగా వరుని పక్షంవారు తమ శ్రద్ధను, సద్భావనలను ఏ విధంగా తెలియజేయాలా అని ఆలోచించాలి. కాని దీనికి పూర్తి వ్యతిరేకంగా కన్యాపక్షం వారిమీద వత్తిడి తెచ్చి వారిని అన్ని విధాలుగా వేధించి, పీల్చి పిప్పిచేస్తే భారతీయ పరంపర తిరగబడిందనే భావించాలి. ధర్మం స్థానంలో అధర్మం, దేవత్వ స్థానంలో రాక్షసత్వం వ్యాపించినట్లే. లాజాహోమం ప్రస్తుత క్షుద్ర నమ్మకాలను తిరస్కరించి, వరకట్న సంబంధంగా సరియైన దృష్టికోణాన్ని అవలంబించే ప్రేరణనిస్తుంది.

ప్రదక్షిణ : వధూవరులిరువురూ అగ్నికి ప్రదక్షిణ చేయాలి. ఎడమనుండి కుడికి తిరగాలి. మొదటి నాలుగు ప్రదక్షిణలు వధువు ముందు, వరుడు వెనుక వుండాలి. నాలుగు ప్రదక్షిణలు అయిన తరువాత వరుడు ముందు వధువు వెనుక వుండాలి. ప్రదక్షిణ సమయంలో ప్రదక్షిణ మంత్రం చదవాలి. ప్రతి ప్రదక్షిణ

పూర్తయిన వెంటనే ఒక్కొక్క ఆహుతిని వధూవరులు గాయత్రీ మంత్రంతో ఇస్తూ వుండాలి. దీని తాత్పర్యం ఇంటి కార్యాలలో భార్య నేతృత్వం వహిస్తుంది. ఆమె పరామర్శకు విలువ యివ్వడం జరుగుతుంది. వరుడు అనుసరిస్తూ వుంటాడు. ఎందుకంటే ఆ పనులలో స్త్రీకి అనుభవం ఎక్కువ.

బయటి కార్యాలలో భర్త నేతృత్వం వహిస్తాడు. స్త్రీ అనుసరిస్తూ వుంటుంది. ఎందుకంటే ఆదాయం విషయంలో వరునికి అనుభవం ఎక్కువ. ఏ పనిలో ఏ విషయం గురించైనా తెలియకపోతే, రెండవ దానిలో ఆ విషయాలను ఎక్కువగా తెలుసుకొని సమతుల్యంగా ప్రయత్నిస్తూ వుండాలి. భావనా క్షేత్రంలో స్త్రీ, కర్మక్షేత్రంలో పురుషుడు ముందుంటారు. ఈ రెండూ దేనికదే గొప్పది. మొత్తం మీద స్త్రీకి పదవి, వర్చస్సు, గౌరవం బరువు బాధ్యతలు ఎక్కువ. ఇందువలననే స్త్రీకి నాలుగు ప్రదక్షిణలు, పురుషునికి మూడు ప్రదక్షిణల అవకాశం ఇవ్వబడింది. గౌరవ విషయంలో 4 ఓట్లు కన్యకు, 3 ఓట్లు వరుడికి లభిస్తాయి. అందువలననే మొదటి స్థానం స్త్రీకి ఇవ్వబడింది. సీతారాములు, రాధాకృష్ణులు, లక్ష్మీనారాయణులు, ఉమామహేశ్వరులు మొదలయిన జంటలలో స్త్రీ పేరు ముందు, పురుషుని పేరు తరువాత వుంటాయి.

క్రియ-భావన : లాజా హోమము మరియు ప్రదక్షిణ రెండూ కలిసి ఈ కార్యక్రమంలో వుంటాయి. శిలారోహణ తరువాత వధూవరులు నిలబడి ఒక గాయత్రీమంత్ర ఆహుతి ఇవ్వాలి. ఇప్పుడు ప్రదక్షిణ చేయాలి. వధువు ముందు వరుడు వెనుక.

ఒక ప్రదక్షిణ పూర్తయిన తరువాత లాజాహోమ ఆహుతి ఒకటి ఇవ్వాలి. తరువాత మొదటిసారిలాగే మంత్రంతో పాటు ప్రదక్షిణ చేయాలి. ఇదేవిధంగా లాజాహోమ రెండవ ఆహుతి యిచ్చి మూడవ ప్రదక్షిణ, మూడవ ఆహుతి యిచ్చి నాల్గవ ప్రదక్షిణ చేయాలి. దీని తరువాత గాయత్రీ మంత్ర ఆహుతి ఇస్తూ మూడు ప్రదక్షిణలు వరుడు ముందు, వధువు వెనుక వుండి ప్రదక్షిణ మంత్రంతో ప్రదక్షిణ చేయాలి. ఆహుతి సమయంలో యజ్ఞీయశక్తి, అంతఃకరణంలో యజ్ఞీయ భావనలు తీవ్రతరం అవుతున్నట్లు భావన చేయాలి. ప్రదక్షిణ సమయంలో

యజ్ఞీయ అనుశాసనంతో యజ్ఞాగ్ని సాక్షిగా ఆదర్శదాంపత్య సంకల్పం చేస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

లాజా హోమం

ఓం అర్యమణం దేవం కన్యా అగ్నిమయక్షత | స నోఽర్యమా
దేవః ప్రేతో ముఞ్చతు, మా పతేః స్వాహా | ఇదమ్ అర్యష్టే
అగ్నయే ఇదం న మమ ||

ఓం ఇయం నార్యుపబ్రూతే లాజా నావపత్నికా |
ఆయుష్షానస్తు మే పతిరేధస్తాం, జ్ఞాతయో మమ స్వాహా |
ఇదమ్ అగ్నయే ఇదం న మమ |

ఓం ఇమాం ల్లాజానావపామ్యగ్నే సమ్యుద్ధికరణం తవ |
మమ తుభ్యం చ సంవసనం, తదగ్నిరనుమన్యతామియ గ్వంగ్
స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న మమ || - పార.గృ.సూ. 1.6.2

|| ప్రదక్షిణ మంత్రం ||

ఓం తుభ్యమగ్నే వర్యవహన్త్వార్యాం వహతు నా సహా | పునః
పతిభ్యో జాయాం దా అగ్నే ప్రజయా సహా ||

- ఋ. 10.85.38, పార.గృ.సూ. 1.7.3

|| సప్తపతి ||

దిశా ప్రేరణ: ఏడుసార్లు వధూవరులు అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ సైనికులు లాగా ముందుకు నడవాలి. బియ్యంతో ఏడు చిన్నరాశులుగా గాని లేదా రక్షాసూత్రం చుట్టబడిన ఏడురాళ్ళు గాని చిహ్నాలుగా వుంచాలి. ఈ చిహ్నాల వద్ద పాదం వుంచి ఒక్కొక్క అడుగు వేస్తూ ఆగుతూ వుండాలి. ప్రతి అడుగుకూ ఒక్కొక్క మంత్రం చదువుతూ వుండాలి.

మొదటి అడుగు అన్నంకోసం, రెండు బలం కోసం, మూడు ధనం కోసం, నాలుగు సుఖం కోసం, అయిదు కుటుంబం కోసం, ఆరు ఋతుచర్య కోసం మరియు ఏడవది మిత్రత్వం కోసం ఉద్దేశింపబడినది. వివాహం అయిన తరువాత పతి-పత్ని ఇద్దరూ కలిసి కార్యక్రమాలను నిర్వహించవలసియుంటుంది. ఈ విషయంలో యిద్దరూ ఉచితంగా, న్యాయపూర్వకంగా సహకరించుకోవాలి. చేయాలి. ఈ రూపురేఖలు సప్తపదిలో నిర్ధారించబడ్డాయి.

మొదటి అడుగు అన్నవృద్ధి కోసం. ఆహారం ఆరోగ్యవర్ధకమై వుండాలి. చిరుతిండ్లకు ఎటువంటి అవకాశం యివ్వరాదు. వంటయింట్లో తయారయ్యే వంటకాలు ఆరోగ్యాన్ని రక్షించేవిగా వుండాలి. అవి పూర్తిగా రుచికరంగా వుండకూడదు. అన్నాన్ని ఉత్పత్తి చేయడం, దానిని రక్షించడం, సదుపయోగం ఎవరు చేస్తారో వారే సఫలమైన గృహస్థులవుతారు. అధికంగా వండడం, ఎంగిలి చేసి వదలివేయడం, వంటపాత్రలకు మూతలు పెట్టకుండా ఎలుకలు మొదలయిన వాటికి అవకాశమిచ్చి అన్నాన్ని నాశనం చేయడం, మిర్చి మసాలాలు అధికంగా ఉపయోగించి తమోగుణాన్ని పెంచడం, శుభ్రతను మరిచిపోవడం మొదలయినవాటి వలన ఆహారం కోసం ఖర్చు ఎక్కువైనప్పటికీ ఆరోగ్యం నశిస్తుంది. ఇందువలన ఆహార సాత్వికతను సముచితంగా గుర్తుంచుకోవడం దాంపత్యజీవితంలోని బాధ్యత.

రెండవ అడుగు శారీరక, మానసిక బలవృద్ధికోసం. వ్యాయామం, పరిశ్రమ, ఉచితమైన, నియమిత ఆహార విహారాల ద్వారా శారీరక బలం స్థిరంగా ఉంటుంది. అధ్యయనం, విచార-విమర్శల ద్వారా మనోబలం వృద్ధి చెందుతుంది. ఏమి చేస్తే ఈ రెండు బలాలు వృద్ధిచెందుతాయి? యిద్దరూ సమర్థులుగా, ఆరోగ్యంగా, సశక్తులుగా వుంటారో ఆ ఉపాయాలను గురించి ఆలోచిస్తూ వుండాలి.

మూడవ అడుగు ధనవృద్ధి కోసం, ఆర్థిక వ్యవస్థకోసం ఒక బడ్జెట్‌ను రూపొందించుకోవాలి. అనవసర ఖర్చుల కోసం ఒక్కపైసా కూడ

వినియోగించకూడదు. అవసరమైన చోట పినినారితనాన్ని చూపకూడదు. ఫ్యాషన్లు, వ్యసనాలు, బడాయి మొదలయిన వాటికోసం ధనవ్యయం చేయకుండా దానిని పారివారిక ఉన్నతికోసం, నిర్వహణ కోసం పొదుపుగా వుంచాలి. ధనాన్ని ఆర్జించడం కోసం పతి, పత్ని యిద్దరూ ప్రయత్నం చేయాలి. పురుషుడు బయటకు వెళ్ళి వ్యవసాయం, ఉద్యోగం మొదలైనవి చేస్తాడు. స్త్రీలు చేతిపనులు, కుట్టుపనులు మొదలయిన వాటి ద్వారా సంపాదించవచ్చు. ఆర్జనమీద ఎంత ధ్యానం ఉంచుతామో, ఖర్చు విషయంలో కూడ అంతే ధ్యానాన్ని కలిగి యింటి ఆర్థిక వ్యవస్థను నిర్వహించడం దాంపత్య జీవితంలో అనివార్యమైన కర్తవ్యం.

నాల్గవ అడుగు సుఖవృద్ధి కోసం. విశ్రాంతి, మనోరంజనం, వినోదం హాస-పరిహాసాల వాతావరణం వుంటే పేదరికంలో కూడ ధనవంతుల ఆనందాన్ని పొందవచ్చు. ఇద్దరూ కూడ ప్రసన్నచిత్తంతో వుండాలి. నవ్వే అలవాటు చేసుకోవాలి. నవ్వుతూ, నవ్విస్తూ జీవితాన్ని గడపాలి. మనసును తేలికగా వుంచుకోవాలి. సంతోషమే సదా సుఖం అనే నీతిని సొంతం చేసుకోవాలి.

అయిదవ అడుగు పరివార పాలనకోసం. పెద్దలు, పిన్నలు, అందరితోను సముచిత వ్యవహారం నడపాలి. మనలను ఆశ్రయించిన పశువులు, నౌకర్లను కూడ కుటుంబ సభ్యులుగానే పరిగణించాలి. ఈ అందరి ఆశ్రతుల పాలన, పోషణ, రక్షణ, ఉన్నతి మరియు సుఖశాంతుల గురించి ఎప్పుడూ నిర్లక్ష్యం వహించకూడదు.

ఆరవ అడుగు ఋతుచర్యకోసం. సంతానోత్పాదన అనేది ఒక స్వాభావికమైన వృత్తి. ఇందువలన దాంపత్య జీవితంలో దీనికి కూడ ఒక స్థానం ఉన్నది. అయితే ఆ సంబంధంగా కట్టుబాట్లను పూర్తి కఠోర నియమాలతో పాలించాలి. ఎందుకంటే సంయమనం లేకపోతే యిద్దరి ఆరోగ్యాలూ సర్వనాశనం అయ్యే ప్రమాదం వున్నది. గృహస్థంలో వుండి కూడ సముచిత బ్రహ్మచర్య పాలన చేయాలి. ఇద్దరూ ఒకరినొకరు తోడుగా, సహకారిగా, మిత్రుల దృష్టితో చూడాలి. సర్వనాశనానికి కారణమయ్యే కామచేష్టలకు సాధ్యమైనంత దూరంగా వుండాలి. సంతానోత్పాదనకు ముందు సంతానాన్ని

సంస్కారవంతులుగా తీర్చిదిద్దే యోగ్యంగా మన స్థితి వున్నదీ, లేనిదీ అనేకసార్లు ఆలోచించుకోవాలి. అప్పుడే సంతానోత్పత్తి బాధ్యతను స్వీకరించాలి.

ఏదవ అడుగు మిత్రత్వాన్ని స్థిరంగా వుంచుకోవడం కోసం. తోటివారికి కోపం, అసంతృప్తి కలిగించే లోటు ఏదయినా నాలో వున్నదా? అనే విషయాన్ని యిద్దరూ సున్నితంగా ఆలోచిస్తూ వుండాలి. ఎదుటి వారిలో ఏదయినా పొరపాటు వున్నా దానిని కఠోరంగా, కర్మశంగా కాక సహృదయంతో, సంయమనంతో, సహనంతో పరిష్కరించుకోవాలి. బయటివారి వద్ద, దుష్టుల నుండి దుష్టత్వాన్ని ఎంత హద్దువరకయినా సొంతం చేసుకోవచ్చు. కాని ఆత్మీయ జనం హృదయాలను జయించాలంటే ఉదారత, సేవ, సౌజన్యం, క్షమ లాంటి శస్త్రాలను ఎన్నింటినో ఉపయోగించవలసి వుంటుంది.

సప్తపదిలో ఈ ఏడు అడుగులు వేస్తూ ఈ ఏడు సూత్రాలను హృదయంగమం చేసుకోవాలి. ఈ ఆదర్శాలు, సిద్ధాంతాలు పతి-పత్నులిద్దరూ పాటిస్తూ, ఆ మార్గంలోనే పయనిస్తూ అడుగు ముందుకు వేస్తే దాంపత్య జీవిత సాఫల్యంలో ఎటువంటి సందేహమూ వుండదు.

క్రియ-భావన : వధూవరులిద్దరూ నిలబడాలి. ప్రతి అడుగు వేసేముందు దేవశక్తుల సాక్షిగా మంత్రోచ్ఛారణ జరుగుతుంది. ఆ సమయంలో వధూవరులు చేతులు జోడించి ధ్యానించాలి. తరువాతి మంత్రం చెప్పిన తరువాత కుడికాలు ముందుకు వేయాలి. ఈ విధంగా ఒక్కొక్కటిగా ఏడడుగులు పూర్తిచేయాలి. ప్రణాళికాబద్ధమైన, ప్రగతిశీల జీవనం కోసం దైవీ శక్తుల సాక్షిగా సంకల్పిస్తున్నాము. ఈ సంకల్పము మరియు దేవానుగ్రహ సంయుక్త ప్రయోజనం జీవితమంతా లభించాలి అనే భావన చేయాలి.

1. అన్నవృద్ధి కోసం మొదటి సాక్షి :

**ఓం ఏకో విష్ణుర్జగత్సర్వం, వ్యాప్తం యేన చరాచరమ్ |
హృదయే యస్తతో యస్య, తస్య సాక్షీ వ్రతయతామ్ ||**

మొదటి చరణం :

ఓం ఇష ఏకపతి భవ సా మామనువ్రతా భవ |
విష్ణుస్తానయతు పుత్రాన్ విందావహై,
బహూంస్తే సంతు జరదష్టయః ||1||

2. బలవృద్ధి కోసం రెండవసాక్షి :

ఓం జీవాత్మా పరమాత్మా చ, పృథ్వీ ఆకాశమేవ చ ||
సూర్యచంద్రద్వయోర్తద్వే, తస్య సాక్షీ ప్రణయతామ్ ||

రెండవ చరణం :

ఓం ఊర్దే బ్విపతి భవ సా మామనువ్రతా భవ |
విష్ణుస్తానయతు పుత్రాన్ విందావహై,
బహూంస్తే సంతు జరదష్టయః ||2||

3. ధనవృద్ధికోసం మూడవసాక్షి :

ఓం త్రిగుణాశ్చ త్రిదేవాశ్చ, త్రిశక్తిః సత్వరాయణాః |
లోకత్రయే త్రిసంధ్యాయాః తస్య సాక్షీ ప్రణయతామ్ ||

మూడవ చరణం :

ఓం రాయస్పృషాయ త్రిపతి భవ సా మామనువ్రతా భవ |
విష్ణుస్తానయతు పుత్రాన్ విందావహై, బహూంస్తే సంతు
జరదష్టయః ||3||

4. సుఖవృద్ధి కోసం నాల్గవ సాక్షి :

ఓం చతుర్ముఖస్తతో బ్రహ్మ, చత్వారో వేద సంభవాః |
చతుర్ముగాః ప్రవర్తంతే, తేషాం సాక్షీ ప్రణయతామ్ ||

నాల్గవ చరణం :

ఓం మాయో భవాయ చతుష్పది భవ సా మాయనువ్రతా భవ, |
విష్ణుస్తానయతు పుత్రాన్ విందావహై బహూంస్తే,
సంతు జరదష్టయః ||4||

5. ప్రజాపాలన కోసం అయిదవ సాక్షి :

ఓం పంచమే పంచభూతానాం, పంచప్రాణైః పరాయణాః |
తత్ర దర్శనపుణ్యానాం, సాక్షిణాః ప్రాణపంచధాః ||

అయిదవ చరణం :

ఓం ప్రజాభ్యః పంచపది భవ సా మాయనువ్రతా భవ |
విష్ణుస్తానయతు పుత్రాన్ విందావహై, బహూంస్తే సంతు
జరదష్టయః ||5||

6. ఋతు వ్యవహారం కోసం ఆరవ సాక్షి :

ఓం షష్ఠేతు షడ్రూతూణాం చ, షణ్ముఖః స్వామికార్తికః |
షడ్రసా యత్ర జాయంతే, కార్తికేయాశ్చ సాక్షిణః ||6||

ఆరవ చరణం :

ఓం ఋతుభ్యః షట్పది భవ సా మాయనువ్రతా భవ |
విష్ణుస్తానయతు పుత్రాన్ విందావహై,
బహూంస్తే సంతు జరదష్టయః ||6||

7. మిత్రత్వ వృద్ధికోసం ఏడవసాక్షి :

ఓం సప్తమే సాగరాశ్చైవ, సప్తట్పాః సపర్వతాః |
యేషాం సప్తర్షిపత్నీనాం, తేషామాదర్శసాక్షిణః ||

విడవ చరణం :

ఓం సఖే సప్తపదీ భవ సా మాయనువ్రతా భవ |

విష్ణుస్వా నయతు పుత్రాన్ విందావహై, బహుభాంస్తే

సంతు జరదష్టయ ||7|| - పా.గృ.సూ. 1.81.-2, ఆ.గృ.సూ. 1.7.19

|| ఆసన పరివర్తన ||

సప్తపది తరువాత ఆసన పరివర్తన చేయాలి. ఇప్పటివరకు వధువు కుడివైపు వున్నది. అనగా బయటి వ్యక్తి స్థితిలో వున్నది. సప్తపది పూర్తయ్యేవరకు ప్రతిజ్ఞాబద్ధులైన తరువాత ఆమె ఇంటివారి ఆత్మీయురాలిగా మారుతుంది. అందువలన ఎడమవైపు కూర్చోవాలి. ఎడమ నుండి కుడికి వ్రాసే పద్ధతి వున్నది. ఎడమవైపు ప్రథమంగా, కుడివైపు ద్వితీయంగా భావిస్తారు. సప్తపది తరువాత భార్యకు ప్రాముఖ్యం లభిస్తుంది. లక్ష్మీ-నారాయణ, ఉమా-మహేశ్వరులు, సీతా-రాముడు, రాధా-కృష్ణ మొదలైన పేర్లలో భార్యకు ప్రథమస్థానం, భర్తకు ద్వితీయ స్థానం ప్రాప్తిస్తుంది. వధువు కుడివైపు నుండి ఎడమవైపు రావడం అధికార మార్పిడికి సంకేతం. ఎడమకు చేరిన తరువాత భార్య గృహస్థ జీవనంలో ప్రముఖ సూత్రధారి అవుతుంది.

ఓం ఇహ గావో నిషీదన్తు, ఇహశ్వా ఇహ పూరుషాః |

ఇహో సహస్రదక్షిణో యజ్ఞ, ఇహ పూషా నిషీదతు |

- పా.గృ.సూ. 1.8.10.

|| పాద ప్రక్షాళన ||

ఆసన పరివర్తన తరువాత గృహస్థాశ్రమ సాధకులుగా వధూవరులకు పాద ప్రక్షాళన రూపంలో సన్మానం జరుగుతుంది. కన్యా పక్షానికి చెందిన ప్రతినిధి దంపతులుగా గాని, ఒంటరిగా గాని పాద ప్రక్షాళన చేయాలి. పాద ప్రక్షాళన చేసేవారిని నీళ్ళు చల్లి పవిత్రీకరణ చేయాలి. ప్రథమ మంత్రంతో మూడుసార్లు వధూవరుల పాదాలు కడగాలి. మరల రెండవ మంత్రంతో శ్రద్ధాపూర్వకంగా బహుమతి ఇవ్వాలి.

ఓం యా తే పతిఘ్ని ప్రజాఘ్ని పశుఘ్ని, గృహఘ్ని యశోఘ్ని నిన్దితా
తనూర్జారఘ్నిం తత ఏనాంకరోమి, సా జిర్య త్వం మయా సహ ||

- పార.గృ.సూ. 1.11

ఓం బ్రాహ్మణా శాలాం నిమితాం, కవిభర్తృమితాం మితామ్ |
ఇన్ద్రాగ్నీ రక్షతాం శాలామమృతౌ సోమ్యం సదః || - అధ్య 9.3.19

|| ధృవ-సూర్యధ్యానం ||

ధృవుడు స్థిర నక్షత్రం. ఇతర నక్షత్రాలన్నీ తిరుగుతూ వుంటాయి. కాని ధృవ నక్షత్రం నిశ్చితస్థానంలో స్థిరంగా వుంటుంది. ఇతర నక్షత్రాలు ఈ నక్షత్రం చుట్టూ తిరుగుతాయి. ధృవ దర్శన అర్థం ధృవతార ఎంత స్థిరంగా వుంటుందో అదేవిధంగా ఇద్దరూ తమ తమ పవిత్ర కర్తవ్యాల పట్ల ధృఢంగా వుండాలి. ఎటువంటి కారణాలు ఎదురయినా ఈ ఆదర్శం నుండి విముఖలు కాకూడదు. ప్రతిజ్ఞలను పాటించాలి. వ్రతాన్ని ఆచరించాలి. సంకల్పాన్ని పూరిచేయాలి. ధృవనక్షత్రం స్థిర చిత్రంతో వుండడానికి, కర్తవ్యం పట్ల ధృఢంగా వుండడానికి ప్రేరణనిస్తుంది. ఇదే విధంగా సూర్యుని చురుకుదనం, తేజస్సు, గొప్పదనం ఎప్పుడూ స్థిరంగా వుంటాయి. నిర్ధారిత మార్గంలో ముందుకు సాగుతాడు. ఇదే మనం కూడ ఆచరించాలి. భార్యాభర్తలిద్దరూ ఈ భావనతోనే వుండాలి.

|| సూర్యధ్యానం (పగలు) ||

ఓం తచ్చక్షుర్దేవహితం పురస్తాచ్ఛక్రముచ్చరత్ | పశ్యేమ
శరదః శతం, జివేమ శరదః శత గ్వంగ్, శృణుయామ
శరదః శతం, ప్రబ్రవామ శరదః శతమతీనాః, స్వామ
శరదః శతం, భూయశ్శ శరదః శతాత్ || - 36.24

|| ధృవ ధ్యానం (రాత్రి) ||

ఓం ధ్రువమసి ధ్రువం త్వా పశ్యామి, ధ్రువైభి పోష్యే మయి |
మహ్యం త్వాదాత్ బృహస్పతిర్వయాపత్వా, ప్రజావతీ సజ్జీవ
శరదః శతమ్ | - పార.గృ.సూ. 1.8.19

|| శపథ ఆశ్వాసన ||

నిస్సందేహంగా జీవితాంతం ఒకరికొకరు నిజాయితీతో, నిష్ఠతో నమ్మకస్తులుగా వుంటామని భార్యభర్తలిరువురూ ఒకరితలపై ఒకరు చెయ్యి వుంచుకొని సమాజం ముందు విశ్వాసాన్నివ్వాలి. పూర్వకాలంలో పురుషులు స్త్రీల పట్ల మోసంగా, కపటంగా, విశ్వాసఘాతుకంగా వ్యవహరించేవారు. రూపలావణ్యాల మోజులో కొద్దిరోజులు తీయని మాటలు చెబుతూ వెనుక క్రూరంగా దుర్మార్గ వ్యవహారాలు నడిపేవారు. అడుగడుగునా వారిని వేధిస్తూ తిరస్కరిస్తూ వుండేవారు. ప్రతిజ్ఞలను ఉల్లంఘించి ఆర్థిక, చారిత్రక విశ్వంఖలత్వంతో భార్య ఇష్టాయిష్టాలను పట్టించుకొనేవారు కాదు. సమాజంలో ఇలాంటి సంఘటనలకు కొదవేమీలేదు. ఇలాంటి పరిస్థితులలో ఈ ప్రతిజ్ఞలు కేవలం నీటిమూటలుగానే మిగిలిపోతాయి. సంతానం కలుగకపోయినా, ఆడపిల్లలు పుడుతూవున్నారెండవ వివాహం చేసుకునేవారు. భర్త భార్య తలపై చెయ్యివుంచి ఇతర దుర్మార్గులలాగా చూడనని ప్రతిజ్ఞ చేయాలి. భార్యకూడ అతని తలపై చెయ్యి వుంచి తన నిష్ఠ గురించి భర్తకు శపథం - ప్రతిజ్ఞ ద్వారా విశ్వాసాన్నివ్వాలి.

**ఓం మమ వ్రతే తే హృదయం దధామి, మమ చిత్తమనుచిత్తం
తే అస్తు | మమ వాచమేకమనా జుషస్య, వ్రజాపతిష్ఠా
నియునక్తు మహ్యమ్ | - పార.గృ.సూ. 1.8.8**

|| సుమంగళీ - సింధూరదానం ||

వధువు సౌభాగ్యాన్ని నిరంతరం వృద్ధిచెందడానికి కృషి చేస్తాననే భావనతో వరుడు వధువు పాపిడిపై మూడుసార్లు సింధూర తిలకం దిద్దాలి.

**ఓం సుమంగళీరియం వధూరియా గ్వంగ్ సమేత పశ్యత |
సౌభాగ్యమస్మై దత్త్వా యథాస్తం వివరేతన | సుభగా స్త్రీ
సౌవిత్త్యాస్తవ సౌభాగ్యం భవతు - పార.గృ.సూ. 1.8.9**

|| మంగళం తిలకం ||

వధువు వరునికి మంగళ తిలకం దిద్దాలి. భర్తను సన్మానిస్తూ గౌరవ వృద్ధికి పాటుపడతానని భావన చేయాలి.

**ఓం స్వస్తయే వాయుమువబ్రవామహై సోమం స్పస్తి
భువనస్య యస్పతిః | బృహస్పతిం సర్వగణం స్వస్తయే, స్వస్తయ 5
ఆదిత్యసో భవన్తు నః || ఋ. 5.51.12**

దీని తరువాత స్విష్టకృత హోమం, పూర్ణాహుతి, వసోర్ధారా, ఆరతి, ఘృతావప్రూణ, భస్మధారణ, క్షమా ప్రార్థన మొదలయిన కృత్యాలు పూర్తి చేయాలి.

|| అభిషేక సింఛనం ||

వధూవరులను కూర్చోబెట్టి కలశ జలాన్ని వారిపై చల్లాలి. అంకురించిన సుసంస్కారాల దివ్యజలాన్ని చల్లుతున్నట్లు భావన చేయాలి. అందరి సద్భావనలతోనే వాటి వికాసం జరుగుతుంది. పుష్పవర్ష రూపంలో అందరూ తమ శుభాకాంక్షలు - ఆశీర్వాదాలు ఇవ్వాలి.

**గణపతిః గిరిజా వృషభర్షజః,
షణ్ముఖో నల్లీముఖడిమడిమా |
మనుజ-మాల-త్రిశూల-మృగత్వచః,
ప్రతిదినం కుశలం వరకన్యయోః ||1||**

**రవిశశీ-కుజ ఇంద్ర-జగత్పతిః,
భృగుజ-భానుజ-సిన్ధుజ-కేతవః |
ఉడుగణా-తిథి-యోగ చ రాశయః,
ప్రతిదినం కుశలం వరకన్యయోః ||2||**

వరుణ-ఇంద్ర-కుబేర-హుతాశనాః,
యమ-సమీరణ-వారణ-కుంజరాః |

సురగణాః సురాశ్చ మహీధరాః,
ప్రతిదినం కుశలం వరకన్యయోః ||3||

సురసలీ-రవినన్దిని-గోమతీ,
సరయుతామపి సాగర-ఘర్భరా |

కనకయామయి-గణ్డికీ-సర్తదా,
ప్రతిదినం కుశలం వరకన్యయోః ||4||

హరిపులీ-మధురా చ త్రివేణికా,
బదరి-విష్ణు-బటీశ్వర-కౌశలా |
మయ-గయామపి-దర్దర-ద్వారకా,
ప్రతిదినం కుశలం వరకన్యయోః ||5||

భృగుమునిశ్చ పులస్తీ చ అంగీరా,
కపిలవస్తు - అగస్త్య చ నారదః |
గురువసిష్ఠ-సనాతన-జైమినీ,
ప్రతిదినం కుశలం వరకన్యయోః ||7||

ఋగ్వేదోఽథ యజుర్వేదః, సామవేదో హ్యధర్వణః |
రక్షస్తు చతురో వేదా యావచ్ఛ్రద్ధివాకరౌ |

తరువాత విసర్జన, ఆశీర్వచనంతో కార్యక్రమాన్ని పూర్తిచేయాలి.

